

SUESS EDE EMLÉKEZETE.

(Arcképpel).

A Magyarhoni Földtani Társulat 1915 február hónap 3-án tartott LXV. közgyűlésén
elmondotta

LÓCZI LÓCZY LAJOS dr.

Az 1914. év áprilisának 29-ik napján, a Fraknó-vártól uralt völgy-öblözetben, a Rozália-hegység alján fekvő sopronvármegyei Márczfalva csendes temetőjében helyezték örök pihenőre korunk egyik legnagyobb természettudósát és legnemesebb férfiát, SUESS EDÉT, aki a magyar földben akart nyugodni.

Több volt ő nagynevű természetvizsgálónál, akinek nevét a földkerekség minden geológusa dicséri; mert férfiúi erényeivel és hazaszeretetével polgártársainak hálás emlékezetét beláthatatlan időkig kiérdemelte. A filozófus- és poéta-geológus, miként ARCHIBALD GEIKIE a Roy. Soc. elnöke őt előttem nevezte, munkáival és tanításával mindenkorra bő anyagot hagyományozott az utókor elmélkedőinek; mint tiszta jellemű, nemesen gondolkodó, önzetlen demokrata pedig honfitársainak és a császárváros polgárainak szolgálhatott mintaképül. A magyarságnak nem volt és soha nem lesz osztrák szomszédai között SUESS EDÉNél jobb barátja. Ismerte, rokonszenvvel kísérte küzdelmeinket és érdeklődött törekvéseink iránt. Megértjük ezt, tudva, hogy egy kiesfekvésű sopronvármegyei faluban töltötte életének nagy részét. Márczfalván, a falu közepén áll az az egyszerű kertes ház, amelyben családjával félszázadon át nyári pihenőit élvezte. Itt élte javakorának boldog éveit, nagyműveltségű hitvesének oldalán, aki költőinket és szépirodalmunkat eredetiben olvasta; itt erősödtek gyermekei testben, lélekben és aggkorát unokáinak élénk játéka itt gyönyörködtette. Mennyi magasröptű gondolat és milyen sok tanulmány támadt itt magyar földön, a lángoló lelkű költő-geológus agyában. Márczfalva hiennépe németajkú; apraja-nagyja sűrűn jár a császárvárosba, amelyet ízletes gyümölcseivel, zamatos almáival, körtéivel ellát; a németajkú lakosság azonban jó magyar érzelmű; vérmérséklete pedig az ausztriai szomszédokétól élénkségével nagyon különbözik. Nyalka itt a legény és fűgén per-

dül a lány; a rábaközi magyarság hangulata elszáll idáig az Alpok aljára; ennek frissesége SUESS EDE lelkületét is befolyásolta. Mert tudományos munkássága ép úgy mint közéleti tevékenysége az osztrák jellegtől élesen elütött. Merészség, hirtelen közvetlenség jellemzi az ő szellemének megnyilatkozásait; hasonló ahhoz, amit a magyar zseniális kitünőségeknél ismerünk. Azért nem egyszer került szembe az ilyen megnyilatkozásokkal, nem szokott munkatársakkal és politikusokkal hazájában.

SUESS EDE a jelenkor geológusai között a legnagyobb hírnevet szerezte; nagy volt ő azonban mint politikus és polgár is. Bámulatos munkabírással győzte elvállalt kötelességeit: mint egyetemi tanár, mint tudós író, mint Bécs városának községtanácsosa és mint országgyűlési képviselő — egyaránt jeleskedett mindenütt. Ez a négy munkásság anyagi előnyöket, gazdagságot, magas rangot nem szerzett neki. Mindig szerény háztartása volt, nagyszámú családjának ellátása, majd leányának NEUMAYR MELCHIOR professor özvegyének és árvainak segítsége, szeretett nejének hosszas, szanatóriumban töltött, gyógyíthatatlan betegsége nagy anyagi gondokat háritottak reá és bizony-bizony volt idő, amikor szűkös viszonyokban élt.

Függetlenségét azonban soha nem adta föl; szabadelvű demokrata elveihez, amelyekkel mint 17 éves ifjú a bécsi akadémiai légió soraiba lépett, mindvégig hű maradt. Nyilvános külső kitüntetések, címeket, az egyetemi tanári méltóságnál magasabb rangot nem fogadott el.

Életem egyik büszkesége, hogy jó sorsom ezzel a nagy emberrel 40 év előtt megismerttettem és vele mindvégig meleg barátságban tartott. Soha nem felejttem el azt a napot, amelyen 1876 telén zsenyémet neki bemutatám; ezek látására ő azonnal biztató barátommá lett és Gróf SZÉCHENYI BÉLÁNAK ázsiai tudományos utazására geológuskísérőül ajánlott. Ettől kezdve gyakran voltam egyetemi előadásainak vendége és házának szívesen látott látogatója Bécsben és Márczfalván. Az a levélsomag pedig, amely tőle reám maradt, legkedvesebb birtokom.

Nem könnyű feladat SUESS EDÉRŐL egy emlékbeszéd keretében hű képet adni, mert ő sok felé nagy eredményekkel dolgozott. Tudományos,

¹ Az életrajz közelebbi számadatait a következő eddig előttem ismert forrásokból merítettem:

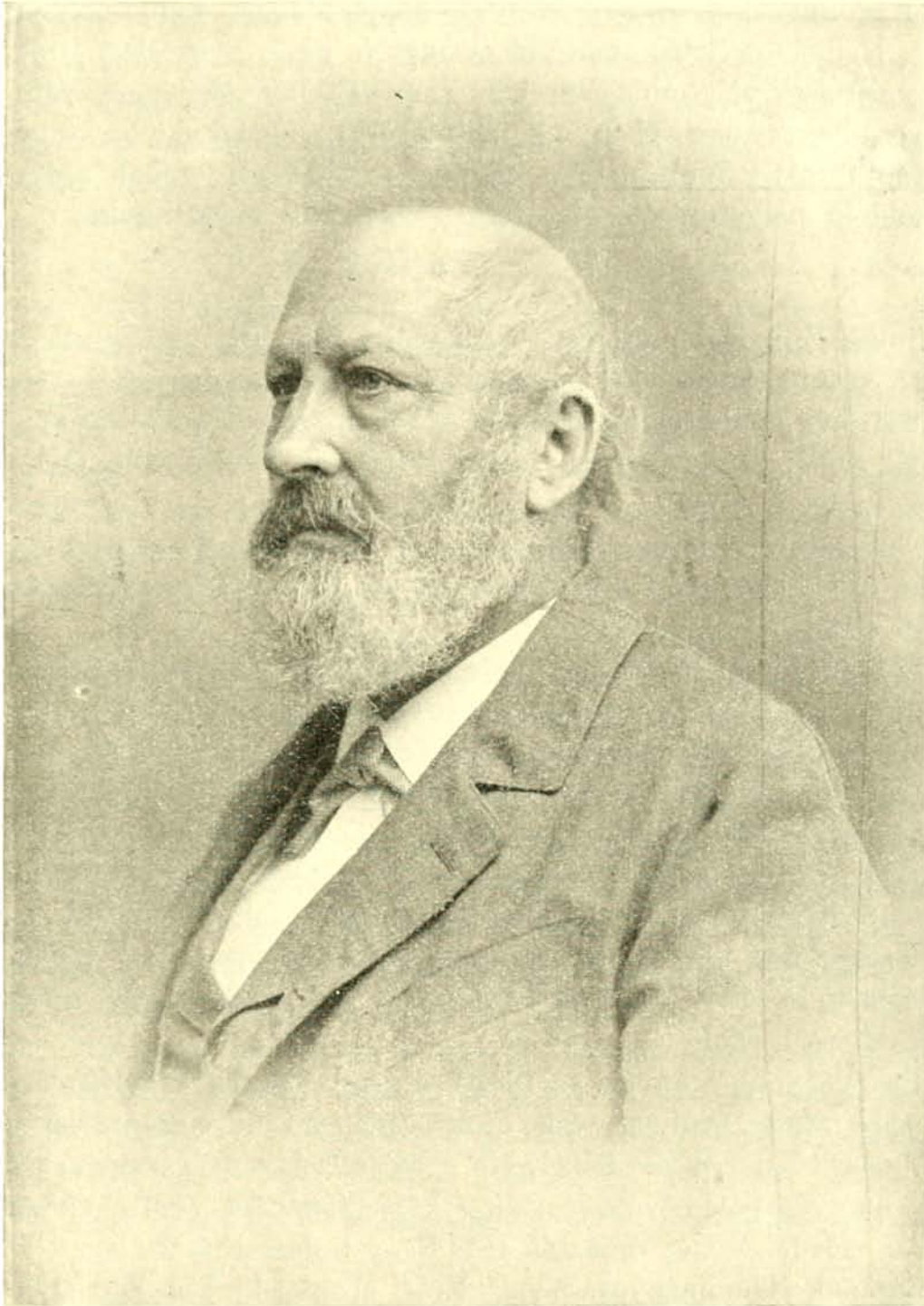
K. DIENER: Gedächtnisrede gehalten anlässlich der Gedenkfeier der Geol. Gesellschaft in Wien, am 17. Juni 1914. Mitteil. der Geol. Ges. in Wien, Bd. 7. Heft 1—2. Ehhez van hozzátartozva Suess E. tudományos irodalmi közleményeinek eléggé teljes sora.

G. BÖHM: Eduard Suess: Petermanns geogr. Mitteilungen, Bd. 60. 339. old.

NORB. KREBS: Eduard Suess: Mitteil. der k. k. geograph. Gesellschaft in Wien, Bd. 57. N. 7., 296. old.

DAL PIAZ: Eduardo Suess. Nota commemoratoria; Atti del Reale Ist. Veneto di Scienze, lettere ed arto. T. LXXIII. Venezia. 1914.

«Eduard Suess» Die Donau. Organ für Politik etc. XLIX. Jg. No. 851.

Suess

SUESS EDE (1831—1914) archepe.

technikai, közgazdasági és politikai tevékenységét alapos készütség vezette és különösen a természettudományi felfogás irányította minden lépését. Nyilvános életét nemes idealizmus és józan gyakorlati érzék jellemezte; altruista volt minden ízében, magának előnyöket nem biztosított. Bizonyos, hogy Ausztriában sok munkakörben fognak külön-külön megemlékezni SUESS EDÉRŐL, nekünk elköltözött tiszteleti tagunk egyéniségét és sokoldalú pályafutását egész teljességben illik méltatnunk.

*

SUESS EDE régi protestáns családból származott, amelynek ősiségét a XVII. század elejéig lehet nyomozni. A család Szászországból származik. Ede 1831. évi augusztus hó 20-án Londonban született, ahol szülői kereskedésből éltek; egyik életírója szerint édesatyja lelkész volt. Őt is ipari és üzleti pályára szánták; ebből a célból a prágai, majd a bécsi műegyetemet látogatta. A természettudományok azonban jobban vonzották őt, mint az üzleti élet, ezért 1852-ben a cs. kir. udvari ásványtárban vállalt őrségédi állást.

Előrehaladását eleinte megakasztotta az a körülmény, hogy sem gimnáziumi érettségi bizonyítványa, sem tudományegyetemi doktorátusa nem volt, emiatt a bécsi tud. egyetem magántanári képesítésért iránti kérésével őt elutasította. Azonban HAIDINGER W. a k. k. geologische Reichsanstalt megalapítója és első direktora felismerte a fiatal technikusban rejlő nagy tehetséget és kieszközölte THUN LEÓ miniszternél a bécsi egyetem rk. tanárává 1857-ben történt kineveztetését az őslénytanból. Később a geológiára terjesztetett ki előadási jogosultsága és 1867-ben ZIPPE halála után a geológia ny. rendes tanárává lett, amely tanszéken 44 éven át 1901-ig, 70 éves koráig tanított.

Első nagyobb munkája az 1862-ben megjelent «Der Boden der Stadt Wien nach seiner Bildungsweise, Beschaffenheit und seinen Beziehungen zum bürgerlichen Leben» felkeltette a császárváros polgárságának figyelmét; a lipótvárosiak beválasztották a községtanácsba, ahol a vízvezetékibizottság előadói tisztét ruházták reá. Nagy tudással látott hozzá a város vízellátásának tanulmányozásához. Erős ellenfelekkel kellett küzdenie, amíg sikerült a «Hochquellenwasserleitung»-ot, az ő kedves tervét 1873-ban létesítenie. Ezzel a halálozás Bécsben azonnal felényire esökkent. A Duna-szabályozás is ekkor került szóba és itt is nagyrészt SUESS EDÉNEK nevéhez is fűződik a siker, amely Bécs szomszédságában az elvadult Dunaszakaszt egy egyenes átvágással szabályozta. Vérmes reményeket fűzött ő ehhez az alkotásához és a Donauvereinban egy új városrésznak, a Praterstadtnak terveit szőtte. Az 1873. évi világkiállítást követő gazdasági megroppanás azonban lerombolta a szép reményeket. A császárváros azóta sem tudott akkori rövid fénykorára visszamelkedni. SUESS 1886-ig volt.

a bécsi községtanács tagja, 1874-ben a város díszpolgárává választotta. Ugyanesak a Lipótváros választotta őt az ausztriai országgyűlésbe 1873-ban képviselőnek, ahol 1896-ig folytonosságban képviselte a Lipótvárost; az alsóházban a szabadelvű-párt ékesszavú, szívesen hallgatott vezére volt. Az osztrák delegációval gyakran járt 23 éves politikai pályája alatt Budapesten. Tiszta és ideális politikai szereplése, magas alakja, nemes homloka, élénk szemei, választékos nyelvezete, szónoklatainak költői lendülete, mindenek felett pedig alapos tudása és finom érvelése őt az osztrák parlament legtiszteltebb tagjává tették. Amikor a Lueger-féle keresztény szocialista irányzat kerítette hatalmába Bécs polgárságát, SUESS megundorodott ennek eszközökben és modorban nem válogatós politikájától és 1896-ban egészen visszavonult a politikai szerepléstől. Közéleti tevékenysége alatt SUESS E. a közgazdaságnak és a közoktatásnak is hasznosan szolgált «Die Zukunft des Goldes» (1877) és «Die Zukunft des Silbers» (1892)¹ című munkáiban a kettős valuta mellett szállott síkra. Tudományos és bányamívelési alapon nagy közgazdasági érveléssel küzdött az ezüst érvényesülése mellett és ennek szánta a jövőt. Rámutatott, hogy az aranytermelés kimerülésével és az ezüstvalutás India és Amerika versenyével szemben Európára súlyos gazdasági válságok fognak reánehazedni. A *Zukunft des Silbers* mintegy jóslatként e szavakkal végződik: «Nem arról van szó, hogy az ezüst mikor fog az egész földkerekségen teljes értékű ércpénzzé emelkedni, hanem arról, hogy addig milyen megpróbáltatásokat kell még Európának kiállani.» Benne vagyunk most ezekben ugyebár! A természettudományi és ebben a geológiai oktatásnak már 1862-ben nagyobb szerepet kívánt juttatni az iskolákban, különösen a gimnáziumi oktatásban. És azóta is szorgalmazta ezt.²

A tudományos életpályán SUESS E. korán érvényesült; 1860-ban 29 éves korában már a császári tudományos akadémia levelező tagjává választotta. 1867-ben az akadémia rendes tagja, 1893-ban alelnöke, 1899-ben pedig elnöke lett; erről a tisztségéről 1911-ben mondott le, amikor 80 éves korát betöltötte és a közélettől családi magányába visszavonult.

A tudományok és művészetek nagy aranyérme, a Felségnek két sajátkezü elismerő levele voltak a tőle nagyratartott kitüntetések azokért az érdemekért, amelyeket ő hazája művelődése körül szerzett.

¹ Ezeket a munkákat SCHMIDT SÁNDOR, illetőleg GESELL SÁNDOR a Földtani Közleményben bőven ismertették. VII. köt. 189. és XXIII. köt. 22. oldalain.

² Bemerkungen ü. d. naturwiss. Unterricht in unseren Gymnasien; Wien, 1862. Bemerkungen ü. d. Einführung des geolog. Unterrichtes in unseren Gymnasien; Zeitschrift f. österr. Gymnasien. Wien, 1862. Über den bergmännischen Unterricht; Verh. G. R. A. 1865. 71. old. Fortbildung außerhalb der Schule; Österr. Rundschau, 1904.

A mindig szerény, soha rá nem tartó öreg urat 1913 szeptember 2-án láttam márczfalvi otthonában utoljára. Az aggság gyengesége még alig látszott rajta. Árnyas kertjének magaslatára vidáman és elég frissen kísért föl engem, hogy onnét egy pillantást vessünk a halmos környezetre és a Rozália-hegység erdős oldalaira. Életének több kedves és szomorú eseményét beszélte el nekem; kitartásra biztatott az akadályokkal szemben. Olyan testi és szellemi épségben hagytam el őtet, hogy nemsokára bekövetkezett betegsége, amely életét 1914 április hó 26-án Bécsben kioltotta, váratlanul hatott reám. Társulatunk 1886. évi közgyűlésén választotta SUESS EDÉT tiszteletbeli tagjai közé. Sírjánál SCHAFARZIK FERENC érdemes elnökünk mondotta társulatunk bucsuztatóját.¹

SUESS EDÉNEK ötven évet meghaladó tudományos munkásságát három korszakra oszthatjuk.

I f ú s á g á n a k éveit a paleontológiának és a sztratigrafiának voltak szentelve; 1851-től 1870-ig főleg idevágó dolgozatokat írt, amelyekből a graptolitesekről, a brachiopodákról, az ammonitesekről és a fiatal harmadkori emlősökről megjelent tanulmányok megmaradó becsűek; majd a kösseni rétegekről a Keleti Alpok permi-, triász- és jurarétegeinek tagozásáról, a vicenzai paleogénről és az osztrák neogénről értekezett. Mindezek a munkálatok messzire túlszárnyalták a korukbeli szabványos irodalmat; bennük már megnyilatkozott a szélesebb látókörű felfogás. A paleontológiát az élő alakok morfológiájával és biológiájával világította meg; a rétegek szintezésében pedig a fizikai földrajzi tényezőkkel is számot vetett.²

¹ Földtani Közlöny XLIV. kötet, 103. old.

² Über *Terebratula diphya*: Sitzungsber. Akad. Wien, VIII. 1852. Zur Kenntnis des *Stringocephalus Burtini* Defr.; Verhandl. Zool. Bot. Ver. III. 1853.

Über Brachiopoden der Kössener Schichten; Sitzungsber. Akad. Wien, X. 1853. és Denkschriften d. Akad. VII. 1854.

Über die Brachialvorrichtung bei den Thecideen; Sitzungsber. Akad. XI. 1854.

Über die Brachiopoden der Hallstätter Schichten; Denkschr. d. Akad. IX. 1855.

Die Brachiopoden der Stramberger Schichten; Beitr. z. Paläont. v. Österreich. T. 1858.

Über die Wohnsitze der Brachiopoden; Sitzb. der Akad. Wien, XXXVII. 1859.

Die Brachiopoden der Gosaubildungen; Denkschr. Akad. XXV. 1866.

On the recent *Terebratula*; Ann. M. Nat. Hist. VII. 1861.

Über die Cephalopoden Sippe *Acanthoteuthis*; Sitzungsber. LI. 1865.

Über Ammonien. Sitzungsber. Akad. LII. 1865.

Über die mutmaßlichen Äquivalente der Kössener Schichten in Schwaben; Sitzungsber. Akad. XXI. 1856.

Über die großen Raubtiere der österreichischen Tertiärablagerungen; Sitzungsber. der Akad. XLIII. 1861.

Über die Verschiedenheit und die Aufeinanderfolge der tertiären Landfaunen in der Niederung von Wien. Sitzungsber. Akad. XLVII. 1863.

Untersuchungen über den Charakter der österreichischen Tertiärablagerungen; Sitzungsber. Akad. LIII. 1866. u. LIV. 1866.

Tudományos vizsgálatainak második korszaka 1870-től 1896-ig egybeesett közéleti tevékenységével. Férfikorának nagy energiája hatalmasan ekkor nyilatkozott meg. A politikai küzdelmek, a községtanács viszályai, az otthoni csapások, feleségének gyógyíthatatlan betegsége, egyetemi munkáiban jobbkeze, NEUMAYR M., a jeles paleontológusnak 1890-ben történt korai halála tudományos munkásságát és szellemének messzire látó frissességét nem bénították. Talán inkább meg-megedzették lelkét, különösen mert gyönyörűségét lelte és vigaszt talált tanítványainak munkáiban. «Mégsem éltem hiába» ezt írta nekem részvétnyilatkozatomra. Ebben az időben SUESS E. a földtan általánosabb problémáihoz fordult. Bécs város talajáról írt, már előbb idézett munkája is már előíze volt ennek a munkálkodásnak, valamint a Dunáról szóló régibb közleményeiben is már általánosabb földtani kérdésekről elmélkedett.¹ Tulajdonképpen azonban mégis csak az 1873 január 3-iki nagy neulengbachi földrengés tanulmányozásával kezdődik az ő ez időszakbeli munkássága.² Erősen hangsúlyozta ekkor ennek és a hozzá hasonló földrengéseknek tektonikai jellegét, az akkor még általános vulkánikus magyarázattal szemben. Majd 1875-ben «Die Entstehung der Alpen» című 168 oldalas korszakos közleményt bocsátotta világgá.³

Ez a munka forradalmi lángként járta körül a világot. A hegláncok keletkezésében tagadásba vette a vulkanizmus, valamint a földgömb endogén gázainak fölemelő erejét és a vízszintes nyomásnak tulajdonította a lánchegységek ráncvetéses fölemelkedését. Ez az eszme nem volt SUESS E. eredeti gondolata, mert Amerikában DANA J., LECONTE J., SHALER N. S. már előbb hasonló módon értelmezték a hegységek keletkezését, síkra szállva L. v. BUCH, HUMBOLDT és ELIE DE BEAUMONT emelkedési teóriáival. Svájcban pedig a múlt századi 70-es évek elején ESCHER von der LINTHTól első geológiai tanítómtól és tanítványaitól HEIM

Gliederung des Gebirges zwischen dem Hallstätter und dem Wolfgangsee; Verh. G. R.-A. 1866.

Studien über die Gliederung der Trias- u. Juraablagerungen in d. Ostalpen; Verh. G. R.-A. 1866. Jahrb. G. R. A. XVII. 1867.

Über die Aquivalente des Rotliegenden i. d. Südalpen; Sitzungsb. Akad. Wien, LVIII. 1868.

Über die Gliederung des Vicentinischen Tertiärgebirges; Sitzungsb. Akad. Wien, LVIII. 1868.

MOJSISOVICS és SUESS: Studien über Trias u. Jurabildungen i. d. östlichen Alpen. II. Die Gebirgsgruppe der Osterhorn; Jahrb. G. R.-A. XVIII. 1868.

Über das Rotliegende i. d. Val. Trompia; Sitzungsb. Akad. Wien, LIX. 1869.

¹ Über den Lauf der Donau; Österreichische Revue 1864. IV. c. Neues Jahrb. für Miner. etc. 1864.

Über das Grundwasser der Donau; Österreichische Revue 1866.

² Die Erdbeben Niederösterreichs; Denkschr. der Akad. Wien, XXXIII. 1873.

³ Böven ismertetem a Természettudományi Közlöny 1876. évfolyamának 225–256. oldalain.

ALB.-től, BALTZER-től az oldalnyomástól származó hegyredőzést már erősen hallottam hirdetni. Először azonban mégis SUSS E. lépett ki jól átgondolt és az Alpok rendszerére alkalmazott általánosabb elmélettel, teljes határozottsággal ellene fordulva az Európában meggyökeresedett teóriáknak, amelyek granitnak és a többi vulkáni tömegeknek tulajdonították a lánchegységeket felemelő és összegyűrő erőt, avagy ismeretlen mélységi erőkből származtatták a kontinentális emelkedéseket. SUSS E. munkája az Alpok rendszerébe foglalta a Kárpátokat, a Dunavidéket és az Appeninoi-hegyláncokat, ezzel az E l i e d e B e a u m o n t-féle merev kristálylélekkel párvonalas emelkedési rendszer ellen is fordult. Európa többi hegységeiről és az ázsiai hegyláncokról is szólt; végső következtetéseiben arra az eredményre jutott, hogy a Földgömb kihülése zsugorodással jár és ezt a megszilárdult földkéregben tangenciális oldalnyomás váltja ki, ami a rétegek összeráncosodását okozza. Azt is tanította e tartalmas rövid munka, hogy az európai összegyűrűt hegységeket délről ható nyomás torlasztotta fel és hogy azok nem szimmetrikus, hanem egyoldalosan elhelyezkedő rétegsorozatokból állanak. A Dinári-hegyláncokat az Alpoktól különválasztandó, délnek mozgó hegyláncoknak tekintette. Az európai hegyláncok északnak görbülő íveit az ázsiai hegységek délfele tekintő domborúságát szembe állítva, azokra északról délfele irányuló oldalnyomást feltételezett. Érthető, hogy a kis könyv forradalmi erejű volt a geológia további irányára; de erős ellenzékkel is támasztott, különösen a térképező geológusok között, akik a nagy általánosságban mozgó tanokat nem igazolhatták szűk munkaterületükön. Amíg az Appeninokban és a Kárpátokban az egyoldalúság, a belső oldal vulkánossága SUSS felfogását híven visszatükrözte, a Keleti-Alpok déli mészkőövezete a szimmetrikus tagozat mellett szólt. Még a hegyredők délnek forduló boltozatai is az északi mészkőalpok északnak tekintő antiklinális tengelyeinek tükörképei, ami a déli mészkőalpokra az északról jövő oldalnyomást látszott bizonyítani. Ép a k. k. geologische Reichsanstalt derék tagjai között támadt fel a leghevesebb ellenzés SUSS E. alpesi tektonikája ellen.

Ebből a kis könyvből nőtt ki mégis a geológiának új kora, a geológiai renaissance, amely nem fektette többé a legnagyobb nyomatókat a rétegek hüvelyknyi pontosságú sztratigrafiai szintezésére és az eredeti tanulmányok helyén felismert szintek általánosítására. Elannyira ment ebben az elfogultság, hogy az öreg QUENSTEDT megbotráncozott a felett, amikor egyik kedves tanítványa MOESCH az aargai jurában nem ismerte fel a sváb jurának α – ξ rétegsorait és az ő megjelöléseitől eltérő neveket alkalmazott az ottani rétegekre.

SUSS munkája egyszerre felszabadította a fiatalokat a nagy, de előregedett tekintélyek nyomása alól és a bécsi geológus lángelméje nyomán elkezdődött mindenütt a hegyalakulás mechanikájának kutatása. Egy új diszciplína keletkezett a geológiában, amely az előbbi deductivus teoretizálás helyett szorgalmas és fárasztó bejárások és veszedelmes kapaszkodások között látott hozzá az alpesi régiók szövevényes szerkezte tanulmányozásához. Mert ezt kívánta elsősorban maga SUSS E. is a földkerekség tektonikai jelenségeinek megismeréséhez.

Az «E n t s t e h u n g d e r A l p e n» mintegy előbeszéd volt ahhoz az irányhoz, amelyet SUSS egyetemi előadásában és összes munkásságában ezután folytatott. Sűrűn járta tanítványaival az Alpokat, a Cseh-morva hegytömeget,

Itáliát és előadásaival lépést tartva kezdte írni az «Antlitz der Erde» című monumentális munkáját. Ennek I. kötete 1885-ben, a II-ik 1888-ban jelent meg; ezekben az «Entstehung der Alpen» eszméi vannak széles látókörben az egész földkerekség hegyeire és tengereire kiterjesztve. A befejező III. kötet két része 1901 és 1909-ben látott napvilágot és SUESS E. életének harmadik korszakába esik.

Az «Antlitz der Erde» két első kötetében, valamint időközben megjelent közleményeiben,¹ amelyek folytonos tanulmányok és külső munkálatok eredményei voltak, mintegy előkészítette a metodika és a terminológia kidolgozásával a harmadik szintetikai főrésznek tárgyát, a föld arculatának egységes leírását. SUESS 70-dik évét betöltötte volt már, amikor 1905-ben Nauders vidékét a nehezen járható felső Inn-völgyben tanulmányozta. Erről szóló értekezésében már a t a k a r ó k elméletével kutatott és ezzel tudományos munkásságának harmadik korszakát nyitotta meg, amelynek főeredménye az «Antlitz» befejezése volt.¹

A két első kötetben SUESS E. úgyszólván kizárólag a tőle kidolgozott kontrakciós elmélet értelmében az egyoldalú tangenciális nyomóerőtől régi masszívumokra rátörő és a kifelé az erő hatásának irányában átbuktatott redőkkel elemezte a lánchegységeket; a vulkáni jelenségeket pedig a hegyláncok belső oldalára helyezte, ahol a tektonikai folyamatok, nagy besülyedések vannak és ezeknek hegyalji peremén törtek fel a magmabeli tömegek. A harmadik kötetben már BERTRAND M., TERMIER, SCHARDT, LUGEON, HEIM takaróit és fekvőredőit, mint a charriage, vagy a tőle már előbb is leírt áttolódások nagyobb szabású

¹ Über die vermeintlichen säkularen Schwankungen einzelner Teile der Erdoberfläche. Verh. G. R. A. 1880.

Über die Erdbeben der österr.-ung. Monarchie; Monatsber. des wiss. Club in Wien, 1880. Nov.

Über unterbrochene Gebirgsfaltung; Sitzungsb. Akad. Wien, XCIV. 1886.

Über die Struktur Europas; Verbr. nat. Kennt. Wien, XXX. 1890.

Die Brüche des öst. Afrika; Denkschr. Akad. Wien, LVIII. 1891.

Are great ocean-pepths permanent? Nat. Sc. II. 1893.

Einige Bemerkungen über den Mond; Sitzungsb. Akad. Wien, CIV. 1895.

Über die Assymetrie der nördlichen Halbkugel. Sitzungsb. Akad. CVII. 1898.

¹ A harmadik korszak munkái az Antlitz befejező kötetén kívül:

Über heiße Quellen; Verhandl. Ges. der deutschen Naturforscher u. Ärzte. Karlsbad, 1902.

Sur la nature des charriages; C. R. Acad. sc. Paris CXXXIX. 1904.

Über das Inntal bei Nauders; Sitzungsb. Akad. CXIV. 1905.

Über Einzelheiten i. d. Beschaffenheiten einiger Himmelskörper; Sitzungsb. Akad. CXVI. 1907.

«Preface» zu Comte Montessus de Ballore: La science seismologique, Paris, 1907. és Előszó Hobbs: On some principles of seismic geology című értekezéséhez; Gerland. Beiträge z. Geophysik. VIII. 1907.

Das Leben; Mitteilungen der Geol. Ges. II. 1909.

Synthesis of the Palæogeography of North-Amerika; Am. Journ. of Science, XXXI. 1911.

Über Zerlegung der Gebirgsbildenden Kraft; Mitt. Geol. Ges. Wien, VII. 1913.

Über die Donau. Festversamml. d. kais. Akad. i. Wien, 1911.

jelenségeit figyelembe vette és az Alpokra meg a Kárpátokra UHLIG V. nyomán magyarázó kísérletképen alkalmazta. Csak egyben nem hódolt be az újabb nézeteknek: az izosztázia tanainak és ezeknek a földkéreg emelkedéseire vonatkozó magyarázatait nem fogadta el. Logikus gondolatmenetben az összezugsugorodással kibebbedő földgömbön csak beszakadásokat tartott lehetséges mozgásoknak és a pozitívus felemelkedéseket csak a ráncvetéssel járó kiemelkedéseknek tekintette.

Amíg az «Anlitz der Erde» két első kötete a hegységek és a tengerek inkább elemző terminológiai tárgyalását tartalmazza, addig a III. kötet két részében, amelyek 13, illetőleg 21 év után követték az első köteteket, van a munka főcélja, a «föld arculatának» szintetikus leírása kifejtve. A felületesen ítélők könnyen ellentmondást láthatnának a nagy munkának eleje és hosszú idő után történt befejező kötetének tartalma között. Pedig ez nagy tévedés volna; aki gondosan olvassa, vagy inkább mondjuk alaposan tanulmányozza a művet, arra a megismerésre jut, hogy mindvégig ugyanazon eszme vonul végig az «Anlitz der Erde» kötetein, tudniillik, hogy minden gondolat és valamennyi részlettanulmány figyelembevételével szintetikusán ismertesse meg velünk a földfelület ábrázatját. Kétségtelen, hogy SUESS E. eszméi és az ő kezdeményezése indították a geológusokat további elmélkedésre és ha a franciák, meg UHLIG egy-két fiatal tanítványa túlhajtott merészséggel fejtette is ki fantazmagóriás hipotéziseit az Alpokról és a Kárpátokról, ezek is mind a kontrakciós elméletből és a vízszintes egyoldali nyomásból indultak ki. Felette gyümölcsöző volt tehát a munka első 2 kötete a tektonika fellendülésére.

SUESS E. munkásságának fordulópontja az 1903. évi Bécsben lefolyt nemzetközi földtani kongresszus volt. E kongresszus alkalmára jelent meg a «Bau und Bild Österreichs» című vastag kötet HOERNES R., DIENER K., SUESS FR. és UHLIG V. tollából; a mester úr hozzá előszót. Ebben a munkában még nem érvényesült a takaróelmélet; a kongresszus tárgyalásai és kirándulásai közben azonban HEIM, LUGEON, TERMIER felfogása győzelmeskedett és a bécsi iskola elméletük hívévé szegődött.

A hasznosnak vélt új nézetek elől tehát SUESS E. nem zárkózott el, sőt örömmel fogadott minden eredeti gondolatot. Példaképen egy esetet említek, amely bizonyítja, mennyire figyelmes volt a felfogások tisztázásában. Amikor 1900-ban a párisi világkiállításra készülő, Magyarországot ábrázoló fali geológiai térképet szerkesztettem és ehhez kíséretül egy fizikai földrajzi térképsorozatot rajzoltam, meg voltam akadva, hogy hegységeinket nyugaton szintetikusán miképpen csoportosítsam. Kérdésekkel fordultam a mesterhez, aki viszont a Bau und Bild érdekében kívánt tőlem megtudakolni egyet-mást. Minthogy levélváltás útján nem lehetett elintézni a dolgot, SUESS E. 1900 február 2-ára — ép most van ennek 15 évi fordulója — rajtam kívül magához hívta CVIJIC J. belgrádi, DIENER K. bécsi, UHLIG V. prágai professzorokat; még fia Ferenc Eduard is résztvett az értekezleten. Az Alpok keleti végződéseinek viszonya a Kárpátokhoz és a horvátországi hegységekhez a dunántúli és gráci medence altalajának elrejtett szer-

kezete és a Mojsisovicstól körvonalazott «Orientalisches Festland», amelyet SUSS E. szerb-horvát masszívumoknak nevezett, határainak megvonásai voltak a megbeszélések tárgyai. SUSS ezt a masszívumot a Bacherhegységtől délre fekvőnek vette (Anlitz I. 304—350. old.) és ettől a hegységtől a Balaton mellett északkeletnek vonuló alpesi ágnak tekintette a Bakonyt.

Ezzel szemben én a magyar medencében a Kárpátok belső övezetéig az Alföld alatt, alpesi zavargásoktól nem érintett hegyrögöket feltételeztem és ezeket a szerb-horvát masszívumhoz számítottam, amely a Rhodope-hegységtől az Alföldön keresztül nyugat felé a karinthiai medencékbe is belenyomul. Sokkal kevesebb megfigyelés és részletes tanulmány állott még akkor rendelkezésünkre ahhoz, hogy az értekezés határozott eredménnyel végződhetett volna; mindazonáltal az én felfogásom valamennyire mégis érvényesült a Bau und Bild 474. és az Anlitz III. 2., 15., 221—231. oldalain.

SUESS E. utóbb a Kárpátok tektonikáját a takaróelmélethez alkalmazva UHLIG V.-nak «Zur Tektonik der Karpathen» című kísérletnek jelzett értékezése után a Bau und Bildben kifejtett leírástól és régibb eseteleseitől eltérően magyarázta (Anlitz III. 2., 229—236. old.). Azonban az Alpokra, különösen a Keleti-Alpokra és a Kárpátokra azt mondja, hogy a megfigyelési adatok, amelyeken a tektonikai leírása alapszik, még vajmi hiányosak és nagy részben elavultak; ezekhez képest a modern nézetek alkalmazása még nagyon is új keletű. Mindezeknél fogva a legértékesebb momentum, amit a szintetikus módszer az Alpok tektonikájában a takaróelmélet kísérletszerű alkalmazásával elérhet, abban áll, hogy kimutassa, hol legsürgősebbek a vizsgálódások. Milyen böles ítélet és mennyi intés van e szavakban!

A Keleti-Alpok és a Dinaridák között végignyuló periadriatikus, vulkáni kitörésekkel kísért, sebhely (Narbe) a drávamenti hegyvonulat és a karinthiai kristályos tömegek és a drávamenti paleozoikum sajátos tektonikájú régiója SUSS E. régibb felfogásait módosította ugyan anélkül, hogy ellentmondást lehetne felróni nagy művének előző és végső részeiben.

Igen sok helyen a bizonytalanságok felsorolását nem követi az Anlitzban határozott megoldás vagy véleménynyilvánítás; vagy pedig egy-némely vidékről nagyon is kevés szó esik. Ahelyett, hogy ezt SUSS E.-nek, miként némelyek teszik, hibául rónánk fel, inkább dicséretünk kell, hogy függőben hagyta és az ezutáni kutatókra hagyományozta a megoldhatatlan problémákat és fel nem használható adatokkal nem tetézte az irodalmi megterhelést valamelyik vidékre. Nem szabad ilyen leírásokat keresnünk az Anlitz der Erdben, különösen nem annak III. kötetében; sem pedig regionális leírásokat ne várjunk attól. Sok helyen találkozunk e munkában felvetett, de megoldatlanul hagyott problémákkal, máshol pedig mintegy befejezetlen tárgyalások vannak és a tárgyról meglevő adatok

alig hogy érintvék. Az eszmék világában dolgozó szerző mintegy öntudatosan siklott át a kétségesen, utódaira hagyva, hogy a problémát tüzetesebb tanulmányok alapján megoldják. A kategórikus pozitivizmus SUESS nagy művéből hiányzik. «Tévedésből, tévedésbe lépve jutunk el végre az igazsághoz!» ez volt a jelszava.

Az «*Antlitz der Erde*» a földkerekség kiemelkedéseinek szerkezeti szintézisét és az Óceánok partszéli elemzését foglalja magában. Bámulatossággal kutatta föl, ehhez SUESS a legelrejtettebb irodalmi adatot is; hogy a szétszórt orosz irodalmat felhasználhassa, öreg korában megtanult oroszul is.

A nagy munka nem szorítkozott egyedül a geológiai képződmények morfológiai és telepedés szerinti viszonyaira, hanem kritikailag elmélkedik az életfolyamatok, a planetáris hasonlóságok, a geofizikai tényezők és az emberi történet adatairól is, ahol azok a geológiai eredményeket megvilágíthatják. Az emberi művelődés minden idejében nélkülözhetetlen codex marad ez a munka mindenkire, aki akár általánosságban foglalkozik a földfelület kialakulásának megoldatlan problémáival, akár a földre mint egészre veti az ügyet, akár pedig annak csak egy kis darabját tanulmányozza.

Az *Antlitz* azonban nem könnyű olvasmány, csak tanult geológus kezébe való, kezdő ne vegye elő, mert vagy meg nem érti, vagy ami még rosszabb, félreérti. Már is elég megeáfolni való származott azokban az írásokban, amelyek SUESS E. tartózkodó és sokszor határozatlan leírásaiból kiindulva kategórikusan kifejtett fantazmagóriákkal látták el hegyvidékeinket, mint kétségtelenül megállapított bizonyosságokat írván le azokat.

Az ősz tudós élte végéig tiszta fővel és éles ítélettel gondolkozott és Istenáldotta szellemi tehetségét élte fogytaig megőrizte.

Még 1913-ban is egy magasröptű tanulmányt írt: «*Über Zergung der Gebirgsbildenden Kraft*» (Mitt. Geol. Ges. Wien, VI.) Abban a beszédben pedig, amelyet a bécsi császári akadémiának 1911 március 9-én tartott rendkívüli ünnepi gyülekezetében mint az akadémiának elnöke elmondott, nemes lelkületének, meleg haza- és ember-szeretetének, ékes nyelvezetének, szónoki tehetségének és nagy tudásának összefoglalását mintegy gyűjtő gócban mutatta be. Nem volt ez a beszéd egy nagy szólamokban bővelkedő panegrikus RAINER főherceg az akadémia kurátorának dicsőítésére, akinek jubileumán az akadémia díszülését tartotta. Egyszerű címet viselt «*Die Donau*»; ennek a folyamnak mesteri ismertetésén finom aranyfonalként vonul végig a történet ismerete és az a törekvés, hogy a folyó mellékén élő emberek harmónikus egyetértésben boldoguljanak. Gyönyörűen emlékszik meg SUESS E. ebben a leírásban a mi «ragyogó fővárosunkról, amelynek látása — így mondja — az emlékek rajait támasztják fel benne; csak egyet szemel ki ezekből, amely a mai napra a legjobban illik: 1490-et írtak. Ekkor Budán Corvin Mátyás hírneves könyvtára körül

nagyműveltségű férfiak gyülekeztek, élükön VITÉZZEL, Veszprém püspökével. Eleven szellemi élet uralkodott itt, mert a klasszikus humanizmus ébredezett a skolasztikával szemben. Ott volt CELTES KONRÁD a nürnbergi laureatus poéta, aki Krakóból jött Budára a jagellói egyetem ajánlólevelével. Tárgyalnak klasszikus irodalomról, árapályról, a szívárvány keletkezéséről. Coetus Ungarorum (Magyarok tud. egyesülete) származik, VITÉZ püspök ennek vezérlő embere. CELTES Budáról vitte hazájába a tudományos egyesület eszméjét és Heidelbergben hasonló társaságot alapított. Szándéke volt a magyarokat, a németeket, a szlávokat ilyen testületek alapján egymáshoz közelébb hozni.

MIKSA császár CELTEST 1497-ben Bécsbe hívja, még egyszer megfordul Budán és a *Sodalitas litteraria Danubianat* alapítja, Bécsot és Budát téve annak székhelyévé.

VITÉZ püspök volt ennek 1499-ig az elnöke, utána KRACHENBERGER MIKSA császár titkára; de CELTES maradt az éltető lelke. Regensburgban, Ingolstadtban, Wittenbergben és még egyéb helyeken is hasonló testületek alakultak. Céljuk a tudomány művelése, a barbárság leküzdése!

Ez a XV. és XVI. közti századvégi szövetkezés a mai Tud. Akadémia őse. 1508-ban meghalt CELTES, 1519-ben Miksa császár, mire a Dunai Társaság széteszlik.

A bécsi I. kerület Singerstrasse 10. házának udvarán egy emlék örökíti meg az első nemzetközi tudományos szövetkezet kísérletét. Három márványtáblából áll ez, a baloldali a tudós Dunai Társaságnak van szentelve, egyszersmind 12 kiválóbb tagját és élükön KRACHENBERGERT felsorolja.

Ennek a táblának szemlélése közben mintha az évszázadok mélységéből egy összehangolt akkord hangzanék fel felénk. Budán vetették el ennek a magját, ezért most a köszönetnek egy késői szava illesse ezt.

Költői lendülettel és a természet köréből vett bátor hasonlatokkal fejezi be SUESS ezt az értekezését és melegséggel szól a főherceg-kurátor vezérlő nagy céljairól: erősödjék a jellem erkölcsi alapon, ennek előfeltétele legyen pedig a gondolat szabadsága és egyik útjául szolgáljon ezután is a nemzetek barátságos közlekedése.

Meghalt a kurátor és elköltözött az elnök is; boldogok ők, hogy napjaink gyilkos küzdelmét nem érték meg és nemes eszméiknek, óhajtaiknak mostani elhalványulását nem látták.

A tanszéken és az értekező asztalnál is páratlan volt SUESS E. Mindig választékos, gyakran lendületes szónoki előadása, rokonszenves bariton hangja, pompás rajzolótehetsége, amely kevés vonallal világosan jellemezte a képet, előadását nemesak hogy tanulságossá, hanem élvezetessé is tették. A múlt század 70-es és 80-as éveiben ismételve volt alkalmam az ő szíves meghívására egyetemi előadásain hoszpitálom. Reggel 8—9 óra között tartotta azokat, amelyeken az egyetemi polgárokon kívül

öregebb érdemes tudósok is résztvettek. Ott láttam ABICH orosz kormánytanácsost a Kaukázus és Kisázsia kutatóját, POSEPNYt, FUCHS TIVADART és másokat. Nem kevésbé voltak látogatottak havonként esti órákban tartott konzervatóriumok, amelyeken az újabb irodalmat ismertették az idősebb szaktársak és tanítványok.

Tartalmas előadásait kezdettől fogva a széleskörű olvasottság és a legutolsó adatok szintetikus felhasználása jellemezte; ez a körülmény nem kevésbé vonzotta tantermébe a hallgatóságot és a vendégeket. Sajátságos hanghordozás, néha epikureusi kétség, máskor a meglepő jelenségek nyomatékos kidomborítása élénkítette előadásait. Egy-egy fejezet végén pedig nyújtott, elhaló hanggal, csaknem suttogva mondta el a végkövetkeztetést. Nem egy gondolata és elmélete mintha az előadói székben szülemlett volna. Ilyen volt a vadózus és juvenilis forrásokról szóló felfogása is, amelyet a német természetvizsgálók és orvosok vándorgyűlésén Karlsbadban fejtett ki, akkor a mikor ott a karlsbadi hévízről értekezett. Ez a helyi érdekű értekezése¹ nagy elterjedésű, sokat vitatott, az abisszodinamikára jelentős irattá lett.

Hátra van még, hogy SUESS EDÉNEK hazánkra vonatkozó tudományos közleményeiről röviden szóljak.

Magyarországot illető első bővebb értekezése a Rozália-hegység tövében talált pseudoglaciális görgetegekről szólt.² Hasonló erratikus görgetegeket írt le ebben a márczfalli Natterer-árokban, mint amelyenket MARLOT és ČIŽŽEK a Rozália-hegység nyugati aljában találtak és a rajtuk levő karcolások miatt glaciális eredetűeknek írtak le. SUESS kimutatta róluk, hogy tengeri eredetű rétegekben vannak; ő fiatalabb posztglaciális tengeri transzgresszióra gondolt az északeurópai driftelmélet hatása alatt. Régóta tudjuk, hogy mediterrán kavicsból valók ezek az erratikus görgetegek.

Második Magyarországra vonatkozó közleményében egy tiszolezi csontbarlang maradványait: barlangi medve, farkas, róka, hiéna és görény csontjait írja le.³ Majd nagy harmadkori ragadozók csontmaradványait ismertette Tiszolezről és Baltavárról; a *Machairodus cultridens* CUV. és *Hyaena hipperrionum* GEM. fogazatát és a vértessomlyói széntelegekből származó *Anthracotheriumot*.⁴ 1863-ban KOVÁTS GYULA M. N. Muzzeumi ör küldött Suessnak mastodon maradványokat, aki ezekből széles látókörről

¹ Über heiße Quellen: Verh. d. Gesell. deutschen Naturforscher und Ärzte. Karlsbad, 1902.

² Erratische Vorkommnisse am östl. Abhänge des Rosaliengebirges; Verh. d. k. k. geol. R.-Anst., Wien, 1858. 101. old.

³ Fossile Knochen von Theißholz; Verh. d. k. k. geol. R.-Anst. 1858. 187. old.

⁴ Über die großen Raubtiere der österr. Tertiärlagerungen; Sitzungsber. der k. k. Akad. d. Wiss., Wien, XLIII. 1861. 217–232. old.

világítja meg a harmadkor paleogeografiáját Magyarországon¹ és a bécsi medencében.

Általános földrajzi tárgyú két népszerű értekezése szól a Dunáról.² Az 1863. évi aszályos esztendő és Bécs város vízellátása érdekében megkezdett tanulmányai indították e szélesebb körökben olvasott közlemények közreboesátására. Mintegy folytatásai voltak ezek «Über den Boden der Stadt Wien» című munkájának. Az első közleményben a Dunának magyarországi szakaszában a folyamnak jobbra való nyomulását a BAER-féle törvénnyel magyarázta; a másodikban az Alföld ismeretére különösen érdekes és maradandóan becses adatokat állított össze, amennyiben leírta és szelvényben is ábrázolta a Duna-Tisza közti földhátáson keresztül vezető Budapest—Szolnok vasutvonal állomásai és őrházai melletti kútak vízállásait, amelyeket 1864 december 14-én SUESS E. kérésére megmértek.

Nagyon becses vonatkozások vannak Magyarországra a harmadkori lerakódásokról szóló tanulmányokban.³ A mediterrán emeleteknek, a «Schlier»-nek és a szarmátiai emeletek jellemzését SUESS E. ezekben alapította meg. A lőszről az volt SUESS nézete, hogy az nagy folyók iszapja, de hangsúlyozza, hogy benne a szárazföldi csigahéjak túnyomóak; szerinte erre a képződményre többé tengeri üledék nem borult rá.⁴ A lősz a földmívelés legjobb otthona.

Majd Erdélyből származó jurakorszakbeli kőületeket tanulmányozva, szintezte a bucses- és a gyilkostóvidéki rétegeket.⁵ Ő határozta meg a HOFMANN KÁROLYTól hozzá küldött krivádiai oligocénkorú sertésféle maradványt *Listriodon spendens* MEY-nek.⁶

«Das Erdbeben von Niederösterreich» című értekezésében SUESS E. az 1763 II/28-iki komáromi és az 1810 I/14-iki székesfehérvári pusztító földrengéseket is megemlíti.

A «Die Entstehung der Alpen» és a «Das Antlitz der Erde»;⁷ a nagy férfiúnak e klasszikus művei számos helyen szólnak Magyarországról. Végül

¹ Über die Verschiedenheiten u. d. Aufeinanderfolge der tertiären Landfaunen in der Niederung von Wien; Sitzungsber. d. k. k. Akad. der Wiss. Wien, XLVII. 1868. 306—331. old.

² Über den Lauf der Donau; Österr. Revue, Wien, 1863. IV. 262—272. old. u. Über das Grundwasser der Donau; Öster. Revue, Wien, 1866. I. 128—134. old.

³ Untersuchungen ü. d. Charakter d. österr. Tertiärablagerungen. I. Abt.; Sitzungsber. d. kais. Akad. der Wiss., Wien LIII—LIV. 1866. i. II. u. a. LIV. 1866.

⁴ Über den Löß; Schrift. d. Verein z. Verbreit. Naturh. Kenntnisse, Wien. VI. 1867. 335—349. old.

⁵ Der braune Jura in Siebenbürgen; Verh. d. k. k. G. R.-A. 1867. 28—31. old.

⁶ Neue Säugetierreste aus Österreich; Verh. d. k. k. G. R.-A. 1870. 28—30. old.

⁷ Az «Antlitz» következő helyei vonatkoznak Magyarországra: I. köt. 177. old. 209—213., 285—288., 303—307., 349—351., 613—625. old.; II. köt. 339—351. old.; III. köt. 426—427. old.; III. köt. 5—24. old.; 220—221., 229—236., 578., 617—619. old.

említhetem a bécsi tudományos akadémiának 1911. évi ünnepélyes ülésén a Dunáról szóló elnöki beszédét. SUSS E. nyilvános szereplésének ezen utolsó megnyilatkozása az ő ideális gondolkozásának és pcétikus tollának úgyszólván hattyúdala volt.¹ Ebben amyi szeretettel és olyan melegséggel írt hazánkról, hogyha sok egyébként nem is, ez biztosította volna iránta bálás emlékezetünket.

Mint az osztrák delegációnak tagja, SUSS E. 23 éves parlamenti élete alatt gyakran volt Budapesten. Az egykori FROHNER-, most Continental-Hotelben volt szállása, ahol sűrűn látogatták őtet közéletünk kitűnőségei, tisztelői és barátai. Közállapotaink, anyagi és erkölcsi gyarapodásunk nagyon érdekelték őt, természetesen geológiai haladásunk és bányászatunk állapota iránt különös figyelemmel érdeklődött, nemesfém-bányászatunk állandó lehanyatlása őszinte sajnálattal töltötte el és velem élénken latolgatta az elméleti és gazdasági módszereket, amelyekről a régen nagyhírű magyar fémbányászat fellendülését remélte.

Az erdélyi földi gáz feltalálásának érdeme is SUSS E. nevéhez fűződik, bárha ő nem is sejtette annak nagy mennyiségét. Budapesti és bécsi találkozásaink alkalmával már az 1890-es években ismételve és sürgetően figyelmeztetett, hogy miért nem kutat a magyar kormány Erdélyben mélyfúrásokkal kálisó-telepekre, amelyeknek szerinte a valószínűség szerint ott kell rejtőzködniök az elzárt harmadkori medence sóban bővelkedő mélységeiben.

Öreg barátom figyelmeztetéseire én ismételve előhoztam a dolgot HOITSY PÁL előtt, aki akkor országgyűlési képviselő volt és aki tudvalevőleg sokat és behatóan foglalkozott bányászattal. Igyekeztem őt reábíni, hogy LUKÁCS LÁSZLÓ majd WEKERLE SÁNDOR pénzügyminiszter uraknál a kálisókutatás ügyét szorgalmazza. Egy ízben valamikor 1899-ben, vagy az 1900. év elején SUSS E. engem az egyetem földrajzi intézetén meglátogatott; ekkor véletlenül HOITSY PÁL barátom is nálam volt. Én őt SUSS E.-nek mint a hazai bányáügyekbe beavatott férfiút mutattam be: azonnal szóba került a kálisó. E találkozásból kifolyólag HOITSY PÁL buzgalkodása idézte elő, vagy legalább siettette a kálisókutatás megindítását. Ez kitűnt abból a levélből, amelyet Kissármási MÁLY SÁNDOR miniszteri tanácsos, POPOVIC SÁNDOR államtitkár nevében 1906-ban hozzám intézett. Ebben azt a felhívást vettem, adjak véleményt HOITSY PÁLnak előzőleg tett lépései figyelembevételével, hol és miképen kellene Erdélyben a kálisó-telepeket mélyfúrásokkal kutatni. Ekképen SUSS E.-DE biztatásaira és HOITSY PÁL közvetítésével indult meg Erdélyben a kálisókutatás, amely a gazdag, de sajnos még nagyon kevésbé kihasznált földgáztelepeket megnyitotta.

¹ Über die Donau; Akad. Almanach, Wien, 1911.

Ennek további történetét PAPP KÁROLY írta meg a Földtani Közlöny 1911. évfolyamában.

Az osztrák-német tudományosság és közélet, Ausztria és Bécs polgársága SUESS EDÉben fényes tehetségű, önzetlen és ideális törekvésű fiát bírta, aki soha el nem halványuló érdemeket szerzett hazájának, városának és a tudománynak.

Tágas látóköri tudása, szóban és írásban istenáldotta közlési képessége, világszerte elismert geológiai iskolát teremtett Bécsben, amelyet mindenfelől felkerestek a már kész geológusok is. SUESS nevét és tanítását a földkerekségen mindenütt ismerték és eszméi, iránya hamar az egész világ szellemi tulajdonává lettek.¹ De ha SUESS E. emléke az egész világon is, hazáján kívül, nekünk magyaroknak legközelebbi jussunk van hozzá; mert Magyarország földjén élte nemes életének legboldogabb napjait és utolsó akarata a magyar hantok alá vitte őt örök pihenésre. Illő tehát, hogy mi a legnemesebb kegyelettel őrizzük idegenből hozzánk származott barátunknak, mindnyájunk mesterének és az ideálisan igaz ember leg-tökéletesebb mintaképének emlékét.

A MAGYARHONI FÖLDTANI TÁRSULAT LXV-IK KÖZGYŰLÉSÉNEK ELNÖKI MEGNYITÓ ELŐADÁSA.

Az 1915. év február hónap 3-án tartotta

Dr. SCHAFARZIK FERENC elnök.

Tisztelt Közgyűlés!

A mai évváró ülésre kiválóan nagy és komoly időben sereglettünk össze! Már több mint egy féleve, hogy Ausztriával és hű szövetségünkkel a Német Birodalommal, meg Törökországgal együtt a bennünket körül-özönlő ellenségeinkkel harcban állunk. A kocka ugyan még forog és a hadiszerencse még nem dőlt el, de azért mégis a legjobbat reméljük. Erőt és elszántságot e minden eddiginél ádagabb, reánk erőszakolt háborúban nemcsak az ősi dicsőség utáni vágyakozás kölcsönöz nekünk, hanem egy-

¹ Das Antlitz der Erde öt nyelvbe van átültetve. A francia fordítás (La face de la terre) Bertrand Marcel előszavával Margerie Em.-től származik, de még nincs befejezve. Ez a kiadás illusztrációkkal gazdagon van ellátva és ezért fölöttébb becses, sőt az eredeti munkának lényeges kiegészítése. Az olasz kiadást Vinassa de Regny P., az angolt Solla fordítja.

szersmind a legelemibb önfentartási ösztönünk is. Ezért erős az a hitünk, hogy győzni fogunk, mert győznünk kell! Fiatal barátaink, békés időben derék munkatársaink, mind a tűzvonalban vannak s ez az egyik főoka annak, hogy békés társulati életünk lüktetése, főképen a letelt év második felében, kevésbé élénk volt, mint máskor, valamint hogy ebből kifolyólag ügyforgalmunk is tetemesen megapadt.

Az adminisztratív természetű ügyekről elsőtitkárunk, PAPP KÁROLY dr. fogja jelentését előterjeszteni, egyik-másik társadalmi ügyről pedig én magam fogok a tisztelt Közgyűlésnek referálni.

Köszönetnyilvánítás, a háború és geológia, meghívások, üdvözlések.

Mindenekelőtt szabadjon ezen alkalommal is leghálásabb köszönetünket kifejezni ESZTERHÁZY MIKLÓS dr. úr őhercegségének azért az állandó pártfogói jóakarataért, amelyben a mh. Földtani Társulatot részesíti, továbbá JANKOVICH BÉLA dr. vallás- és közoktatásügyi és br. GHILLÁNYI IMRE, földmívelésügyi miniszter urak ő excellenciáiknak a most is kegyesen engedélyezett állami segítyezésért. Ha a magas kormány e segítyt épen a háborús állapotból kifolyólag tavaly a szokottnál szűkebbre szabta ki, úgy mi ezt hazafiúi megfontolással csak természetesnek és magától értetődőnek találjuk, egyben szabadjon azonban remélnünk, hogy majdan a béke helyre állítása után a mh. Földtani Társulatnak is ismét alkalma legyen, hogy Hazánk tudományos művelődése előbbreviteléből még az eddiginél is fokozottabb módon kivehesse a maga részét. Ha azonban a geológusok itthon maradt kisebbik fele a háború tartama alatt megszorított tevékenységre van is kárhozthatva, úgy mégis egészen jól el tudnám képzelni azt, hogy a körülményekhez és viszonyokhoz mérten, esetleg speciális kérdések elintézése alkalmából vitéz hadseregünknek mi is segítségére lehetnénk; teszem pl. a talajviszonyok megítélésénél és mérlegelésénél a vidék geológiai térképei, valamint személyes látletelek alapján is, pl. védőművek létesítése alkalmával, táborhelyek kitűzésénél stb., vagy pedig a közegészségügyi szolgálatot támogatva oly pontoknak a kiszemelése által, amelyeken valamely vidéknek esetleg egészségtelen vagy kórt okozó bacillusoktól inficiált kútjai helyett a legrövidebb idő alatt új, egészséges vizű kutakat kellene létesíteni; vagy pedig ha arról volna szó, hogy hevenyészve hadi célokra utat vagy vasutat kellene építeni, vagy megrongált útvonalakat kijavítani, akkor a geológus a megkívánt célra szolgáló kőzetet leghamarább és legbiztosabban tudná felkutatni s t. eff. A geológus közreműködése egy nagy háborúban éppenséggel nem is volna új és első eset, mivel Japánország 10 év előtt az oroszokkal vívott háborújában Mandzsuriában máris alkalmazott geológusokat.

Áttérve a társulatunkhoz érkezett meghívások felsorolására, az

idő szerinti sorrendnek megfelelően mindenekelőtt jelenthetem, hogy a VI. nemzetközi, bányászati, kohászati, alkalmazott mechanikai és gyakorlati geológiai nemzetközi kongresszus elnöksége által az 1915 július 12—17-ike közt Londonban megtartandó ülészakra mi is meghivattunk. Én magam már meg is tettem minden lépést arra, hogy azon részt vehessek és ott esetleg társulatunkat is képviselhessem, a háború kitörése azonban a hirdetett kongresszus megtarthatását kérdésessé, az én vállalkozásomat pedig tárgytalanná tette.

Ép úgy jelenthetem a tisztelt Közgyűlésnek, hogy ugyancsak a háborús állapot és ebből kifolyólag az előrelátható részvétlenség miatt a Magyar Orvosok és Természettudósok Nagyszabados f. é. augusztus végére összehívott vándorgyűlése is más időre halasztatott el.

Valóban lélekemelő volt azonban a Magyar Turista Egyesület 25 éves fennállása alkalmából tartott ünnepi közgyűlése, amelyre a mh. Földtani Társulat is meghívott. Visszaemlékezve erre a ritka szép lefolyású és résztvevői nagy számánál fogva valóban impozáns gyűlésre, amelyen a mh. Földtani Társulatot PAPP KÁROLY, elsőtitkár úrral képviselhetni és a tiszt. Magyar Turista egyesületet szóval is üdvözölhetni szerencsés voltam, valóban őszinte szerencsekívánataimat fejezem ki THIRING GUSZTÁV dr. úrnak, kedves tagtársunknak, mint a Magyar Turista Egyesület elnökének azért, hogy e díszes közgyűlés keretében az összes hazai turista egyesületek országos szövetséggé megalakulása útját oly biztos és tapintatos kézzel egyengette.

Örömmel jegyzem továbbá fel, hogy az elmúlt év december 22-ikén S. SEMSEY ANDOR dr. urat, a mh. Földtani Társulat tiszteleti tagját, társulatunknak állandóan meleg pártfogóját 81-ik születése napja alkalmából egy üdvözlő irat alakjában Tátraszéplakon felkerestük, mire őtől válaszképpen szívélyes szavú köszönő levél érkezett.

SUESS EDE, WARTHA VINCE és
HERMAN OTTÓ halála.

Jelentésem második részében tisztelt Közgyűlés, sajnos gyászos visszaemlékezéseket kell felújítanom, amennyiben a múlt év folyamán három érdemes tagját veszítette el Társulatunk.

Április 26-án elszólította a halál az élők sorából SUESS EDE tiszteleti tagunkat, a bécsi egyetemen a geológiának nagyhírű, már mintegy 10 év óta nyugalomba lépett tanárát és sok éven át a bécsi tudományos Akadémia elnökét, 83 éves korában. Utolsó akaratához híven a sopronmegyei Márcfalván temették el, ahol a mh. Földtani Társulat Választmánya határozatából megjelentem, bucsúztatót mondtam és ravatalára koszorút helyeztem. SUESS EDE évtizedeken át utólérhetetlen s valóban művészi mestere volt a geológiának és az ő élesen ítélő elméjének kikapcsolódását még sokáig

fogja megérezni a tudomány. Érdekes, hogy SUESS EDE szigorúan geológiai szakmunkásságán kívül néhány sikerült korrajzot is ért, amelyekben a magyarok iránt táplált meleg szimpátiáját kifejezésre juttatta. Az ő felettébb gazdag tartalmú életéről és tudományos működéséről még ezen a gyűlésen LÓCZY LAJOS tiszteleti tagtársunk fog majd részletesebben megemlékezni.

Julius 20-án halt meg továbbá súlyos és hosszadalmas betegség után, 71-ik életévében WARTHA VINCE nyug. műegyetemi tanár. A boldogult 1868 óta tartozott társulatunk kötelékébe, amelybe őt rendes tagnak néhai SZABÓ JÓZSEF ajánlotta volt. Mint kiváló kémikus és kitűnő kémiai technológusnak irányító hatású volt az ő szereplése. Szakadatlan munkásságban eltöltött és sok szép eredményben gazdag életében kutatva és oktatva hatalmasan járult hozzá Hazánk közgazdasági állapotainak magasabbra emeléséhez és fejlesztéséhez. Közel egy félszázadon át sűrűn találkozunk a természettudományok és az iparnak majdnem minden ágában, valamint a közegészség terén is az ő nevével, s a meddig az egészsége engedte mindig csak jó példával láttuk őt előljárni. De ha az utóbbi években a gyilkos kórral a szívében félre is kellett állnia, és karja meg elméje pihenésre is volt kárhóztatva, úgy mégis azt hiszem, benső megnyugvással tölthette el lelkét az a tudat, hogy élete feladatát az utolsó pontig híven bevégezte. Eléggé meg nem becsülhető érdeme az, hogy a magyar technológusoknak egész menzedékét nevelte az életnek és succrescentiáról bőségesen gondoskodott.

De nemcsak mint első modern, magyar technológus biztosított magának WARTHA VINCE a magyar Parnassusban hallhatatlanságot, hanem azonfelül még sok más irányban is talált az ő élénken megfigyelő szeme feljegyezni és gyűjteni valót. Ez a nemes szenvedélye hozta őt közelebb a természettudományok más ágaihoz és nem utolsó sorban, mint a híres ESCHER VON DER LINTH egykori jeles tanítványát a mineralógia és a geológia tudományaihoz is. Sőt — ami a mi körünkben különösen megemlíteni való — mint fiatal tanár egy időn át helyettesként elő is adta a kir. magyar Józsefműegyetemen nemcsak az ásványtant, hanem a földtant is. Ő vizsgálta meg a serpentin és a klorit bonyodalmas csoport ásványait, ő fedezte fel a budai hegyekben a fluorit előfordulását, ő írt a Ny-i magyarországi feltűnést keltő szokatlan porhullásról, szóval semmi sem került ki éber figyelmét még a szomszédos mesgyéken sem. Egy-egy ténynek a felfedezése, vagy valami igazságnak a megközelítése őt, a minden nemesért és szépért hevülőt mind megannyiszor valósággal lánggra lobbantotta.

Az ő sokoldalú érdemeiről szorosabb szaktársai tüzetesebben fognak majd megemlékezni, részint a m. tud. Akadémiában, részint pedig a kir. Természettudományi Társulatban, valamint a magyar Kémikusok Körében is, de azért mély hálával gondolunk vissza mi is az ő vonzó személyiségére és a mi körünkben kifejtett tevékenységére és nem kisebb kegyelettel őrizzük meg mi is áldott emlékét!

Temetésén a mh. Földtani Társulat megbízása folytán jelen voltam és néhány bucsúszó kíséretében koszorút is helyeztem WARTHA VINCE, nagyérdemű tagtársunk sírjára! Pihenjen meg békében!

A mh. Földtani Társulat harmadik jó barátja, akit a Mindenható az élők sorából magához szólított, HERMAN OTTÓ volt, aki 80-ik évében balesetnek lett az áldozata és ebből kifolyólag rövid betegség után december 27-én meghalt. HERMAN OTTÓ neve tündöklő csillag a magyar tudományosság egén! Szerencsés vállalkozással sok mindenféle témával foglalkozott és gyakorlott kézzel mindig akkor fogta meg az eke szarvát s ott törte fel vele a rögöt, amikor és ahol erre legnagyobb volt a szükség. Alapjában zoológus létére legtöbbször állattani kérdésekkel foglalkozott, de közben több ízben valóságos tudományos mentő munkát is fejtett ki, különösen a magyar halászat és a magyar pásztorélet ethnográfiája körül. Mi hozzánk a prae-historia és a Barlangkutató Szakosztály révén került közelebbre. Ő volt ugyanis az, ki a Miskolc városában talált kőszakócában határozottan a diluviális ember hamisítatlan eszközét felismerte és aki az ellenkező véleményekkel szemben több fiatalabb barátjával ezen nézetét végre fényes diadalra is juttatta. Ezért választotta meg őt a mi Barlangkutató Szakosztályunk tiszteleti tagjává, amire ő mind haláláig büszke is volt. HERMAN OTTÓ párját ritkító egyénisége fölött LAMBRECHT KÁLMÁN dr. mondott szép és mélyen átértzett emlékbeszédet a mh. Földtani Társulat Barlangkutató Szakosztálya legutóbbi, a múlt hónapban tartott évváró gyűlésén!

December 29-én kísértük hült tetemét örök nyugalomra, amikor társulatunk babérkoszorúját az Elnökség rakta le ravatalára. HERMAN OTTÓnak, a magyarság egyik legtüzesebb bajnokának nem adatott meg, hogy a mostani nagy harcok végét megláthassa! Áldott legyen emléke!

Ezzel jelentésem végére érve, van szerencsém a mh. Földtani Társulat 1915-ik évi közgyűlését megnyitottnak nyilvánítani.

* * *

Az Elnök üdvözlő beszéde Dr. LÓCZY LAJOShoz a «Szabó József» érem odaitétele alkalmából.

Méltóságos Uram!

Mélyen tisztelt Barátom dr. LÓCZY LAJOS!

Örömmel tudatom Veled, hogy a mh. Földtani Társulat Választmánya beható bírálat és eszmecsere alapján a Balatonról írott munkádat találta olyan teljes súlyúnak, amelyet az idén esedékes «S z a b ó J ó z s e f» érdmével kitüntetni óhajt.

Az a vaskos kötet, mely a Balaton tudományos tanulmányozásának eredményeiről szól, kétségtelen olyan nagyszabású, kimerítő és szigorúan tudományos mű, amely már magában véve is hatalmasan kimagasló az

utóbbi hat év magyar geológiai irodalmából. Ezt az elvitázhatatlan tényt mindenki egyértelműen így ítéli meg. Én azonban mindnyájunknak ezen véleményén kívül mégis abban a nézetben is vagyok, hogy ez a műved az egész eddigi tudományos működésed hosszú láncolatának pusztán csak egyik szeme, amelyhez a jövőben szükségképen még további gyöngyök is sorakozni fognak.

Amikor Te Néked, mélyen tisztelt Barátom, közel 40 év előtt gróf SZÉCHENYI BÉLA tiszteleti tagunk expedíciójával Közép-Ázsia távoli területeit, azoknak magas hegyláncoktól körülövezett medencéit beutazhatni és tanulmányozni alkalmad volt, legott megvillant Te Benned az a gondolat, hogy azok a tájak édes Hazánk nagy sík Alföldjeinek sok tekintetben hasonló másai. E gondolat a Te elmédben csakhamar eszmévé változott, amelynek hatása alól többé már nem szabadulhattál, de szabadulni nem is akartál. Teljesen átengedve Magad az alig megfogant probléma bűbajos varázsának, szüntelenül szóval és tettel, minden egyes lépésseddel, ilyen magasabb szempontból tekintve a dolgot azon munkálkodtál, hogy kárpátövezte Hazánk fiziográfiáját tisztázzad és modern alapra fektessed.

Sok, igen sok részletmunkát végeztél, mire végre mély gondolataidat szép formába öntve mindnyájunkat a Balatonoddal megajándékoztál. Szerintem azonban a «B a l a t o n» csak címe ennek a művednek, csak mintegy fogantyuja egy sokkal nagyobb egységnek, nevezetesen majdnem az egész Dunántulnak. Igenis a Balaton szerénykedő címtáblája mögött a D u n á n t ű l n a k, vagyis a nagy pannoniai medence ama részének bonyodalmas geológiai ismertetése rejtőzik, mely a mélyebb fekvésű Nagy Alföld pleisztocén nivója fölé jobban kiemelkedve, úttörő, monografikus tárgyalásra legalkalmasabbnak látszott.

Ezt ma mindenki így látja, a Balaton környéke geofizikai alkotását igen természetesnek, a reá vonatkozó leírásokat és logikus következtetéseket pedig szinte magától lepergőknek találja, — ennek a nagyszabású témának diszpozícióját előre megtervezni azonban, azt részletében kidolgozni és ezzel egy olyan monumentális példát fölállítani, mint amilyen a Balatonról szóló műved, az szerintem mélyen tisztelt Barátom olyan kiváló tudományos cselekedet, amire csak igazi mester képes.

Fogadd végre ezekután, méltóságos Uram és mélyentisztelt Barátom a mh. Földtani Társulat elismerő köszönetét, valamint az ezt kifejező látható jelvényét: a «Szabó József» érmet!

JEGYZŐKÖNYV A MAGYARHONI FÖLDTANI TÁRSULAT LXV-IK KÖZGYŰLÉSÉRŐL.

A gyűlés 1915 február 3-án a kir. magy. Természettudományi Társulat üléstermében (VIII., Eszterházy-utca 16 sz. I. em.) délután 6 órakor kezdődik.

Az elnöki asztal körül ülnek: SCHAFARZIK FERENC dr. királyi József-műegyetemi ny. r. tanár, társulati elnök, Iglói SZONTAGH TAMÁS dr. királyi tanácsos, a m. kir. földtani intézet aligazgatója, társulati másodelnök, és PAPP KÁROLY dr. m. kir. osztálygeológus, társulati elsőtitkár.

Megjelentek: ASCHER ANTAL, BALLÓ REZSŐ dr., BÖCKH HUGÓ dr., EMSZT KÁLMÁN dr., ERÓDI KÁLMÁN dr., ÉHÍK GYULA, GÁSPÁR JÁNOS dr., HILLEBRAND JENŐ dr., HORUSITZKY HENRIK, ILOSVAY LAJOS dr., JEKELIUS ERICH dr., KADIĆ OTTOKÁR dr., KOCH ANTAL dr., KOCH FERDO dr., KOCH NÁNDOR dr., KORMOS TIVADAR dr., KRÉCSY BÉLA dr., KRÉCSY BÉLÁNÉ, KRENNER JÓZSEF dr., KULCSÁR KÁLMÁN dr., LAMBRECHT KÁLMÁN, id. LÓCZY LAJOS dr., ifjú LÓCZY LAJOS dr., MAJER ISTVÁN dr., MARZSÓ LAJOS, Kissármási MÁLY SÁNDOR, báró NOPCSA FERENC dr., PAPPNÉ BALOGH MARGIT dr., PÁLFY MÓR dr., PITTER TIVADAR, RÉTHLY ANTAL, Telegdi RÓTH LAJOS, SCHERF EMIL, SCHRÉTER ZOLTÁN dr., STEINHAUSZ GYULA, gróf SZÉCHENYI BÉLA, SZONTÁGH TAMÁS dr., TAEGER HENRIK dr., VADÁSZ ELEMÉR dr., VIGH GYULA dr., VOGL VIKTOR dr., ZALÁNYI BÉLA dr., és ZSIGMONDY ÁRPÁD tagok.

1. SCHAFARZIK FERENC elnök az ülést megnyitván, bemutatja a múlt évi közgyűlés hitelesített jegyzőkönyvét és a mai ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére felkéri HORUSITZKY HENRIK és ZSIGMONDY ÁRPÁD urakat. Elnök ezekután megtartja megnyitó előadását, a melynek teljes szövege a jelen füzet 121—126. oldalain található.

2. Elnök jelenti, hogy az idei közgyűlésen esedékessé válik a Szabó József emlékérem kiadása. Felhívja ezért az elsőtitkárt, hogy a válaszmány ezirányú döntését terjessze a közgyűlés elé.

PAPP KÁROLY dr. elsőtitkár erre felolvassa az 1915 január 13-án tartott válaszmányi ülés határozatát, a mely a következőkép szól:

«A Szabó József-emlékérem kiadására kiküldött 7-tagú bizottság az

1909. évi január 1 és 1914 június 30-a között megjelent művek közül az ásvány-földtani szakcsoportban LÓCZY LAJOS dr.: A Balaton környékének geológiai képződményei és ezeknek vidékek szerinti telepedése című munkáját ajánlja a Szabó-émmel való kitüntetésre. A Balaton Tudományos Tanulmányozásának Eredményei című gyűjteményes vállalat első kötetének első részében 618 oldalon 308 ábrával és 15 táblával illusztrálva Budapesten 1913-ban jelent meg. A Balatonmellék geológiájáról szóló munka a Szentmiklósi SZABÓ JÓZSEF emlékérem kiadásáról szóló ügyrend 7. szakaszában megkívánt feltételeknek mindenben megfelel, mert a szerző a Balaton környékét alkotó összes képződmények részletes taglalásával, az új geológiai adatok rengeteg halmazával, azoknak világos és rendszeres feldolgozásával abszolút becsü munkát nyújt, amelyhez hasonló hazánk geológiai irodalmában eddigelé nem jelent meg, de a világirodalomban is csak kevés párja akad. A választmány a bizottság jelentését elfogadja és a Szabó-József emlékérmét 1915-ben egyhangulag LÓCZY LAJOS dr.: A Balaton geológiájáról szóló művének ítéli».

Elnök ezekután a Szabó József emlékérmét üdvözlő beszéd kíséretében átadja LÓCZY LAJOS tiszteleti tagnak, aki az érmet elfogadja s magasszárnyalásu beszédben köszöni meg a Földtani Társulat választmányának s Közgyűlésének a kitüntetést.

3. LÓCZY LAJOS tiszteleti tag emlékbeszédet tart SUSS EDE geológus tanárról, a Magyarhoni Földtani Társulatnak 1886 óta tiszteleti tagjáról. (A mélyhatású emlékbeszéd szövege jelen füzet 105—121. oldalain olvasható.)

4. PAPP KÁROLY dr. elsőtitkár a következő titkári jelentést terjeszti elő.

«Tisztelt Közgyűlés! Alapszabályaink 20. §-a szerint a titkár a közgyűlésen a társulat működéséről jelentést terjeszt elő.

Társulatunk múlt évi eseményei — úgy szellemileg, mint pénzügyileg — az európai nagy események keretébe illeszkednek s ezek hatása alatt állanak. A történelem összes hadjáratait felülmuló világháború megakasztotta az emberiség közös kultúrmunkáját s így társulatunk tudományos működését is csökkentette. A világtörténelmi jelentőségű események között, a hősök milliói sorában ott látjuk szerény társulatunk tagjait is. Titkári jelentésemben első helyen említem tehát ama fiatal tagtársainkat, akik hazánk védelmében egészségüket, sőt életüket kockáztatják az itthon maradtak boldogulásáért.

Tisztviselőink sorából hiányzik MAROS IMRE titkártársam, aki mint tüzérfőhadnagy szolgál az északi harterén. Számos levelében mentegő sorokkal szabadkozik, hogy Közlönyünk szerkesztésében részt nem vehet s élénken tudakozódik üléseink iránt. MAROS titkártársam közvetlen feljebbvalója jelenleg MAGASHÁZY LÁSZLÓ es. és k. tényleges tüzérfőhadnagy úr, szintén

tagtársunk, aki főképp a Barlangkutató Szakosztály ülései iránt érdeklődik még a harctéren is.

Ha legközelebb álló szaktársaink sorára tekintek, úgy a m. k. földtani intézet tagjainak megapadása tűnik szemembe. Az intézet 30 tagja közül jelenleg 10 teljesít katonai szolgálatot, azonfelül 2 már harc képtelen és 1 elesett. Éme szaktársaink a következők: LIFFA AURÉL és ROZLOZSNIK PÁL, mindkettő tartalékos tüzérhadnagy, jelenleg népfölkelő főhadnagyok, Telegdi ROTH KÁROLY tartalékos tüzérhadnagy, SZINYEI MERSE ZSIGMOND tart. honvédhuzárhadnagy, KORMOS TIVADAR dr., LÁSZLÓ GÁBOR dr., VENDL ALADÁR dr., BALLENEGGER RÓBERT dr., PANTÓ DEZSŐ és TELKES PÁL szaktársaink. Külön ki kell emelnem LIFFA AURÉL dr. osztálygeológus urat, akit bár élemedettebb kora a hadiszolgálat alól mentesített volna, önként a harctérre jelentkezett s miként több oldalról halljuk, a büntető szerb hadjáratban vitézségével többszörösen kitűnt.

Tisztelet illeti meg LÁSZLÓ GÁBOR dr. és VENDL ALADÁR dr. tagtársainkat, akik még az ősz folyamán önként beállottak katonának, mint a m. k. földművelésügyi minisztérium hatalmas tisztviselői karának legelső önkéntesei.

A földtani intézet segédszemélyzetéből HABERL VIKTOR preparátor és HEIDT DÁNIEL rajzoló, mint harc képtelenek kerültek vissza a csatákból. A felsorolt szaktársakhoz 13-ik gyanánt REITHOFER KÁROLY m. k. térképész csatlakozik. Utolsó levelét 1914 szeptember 3-án Rzeszowból írta s azóta rejtélyesen eltűnt. A nagykanizsai honvédgyalogezred mit sem tud sorsáról, azonban megbízható katonatársai több oldalról jelentették, hogy 1914 szept. 5-én délelőtt a Ravaruska mellett vívott csatában, orosz golyótól találva, hősi halált halt.

REITHOFER KÁROLY hazánk egyik legképzettebb térképrajzolója volt. Ő rajzolta a többek között a SZABÓ-éremmel ma kitüntetett nagy munkának: A B a l a t o n m e l l é k g e o l ó g i á j á n a k összes ábráit és mellékleteit. Megbecsülhetetlen értékű bányatérképeket gyűjtött össze az iglói és besztercebányai bányakapitányságokból, amely térképek a Magyarország vasérc és kőszénkészletéről szóló monografiában fognak megjelenni. REITHOFER KÁROLY — mint LÓCZY LAJOS tanítványa — fiatalkora mellett is maradandó érdemeket szerzett a magyar kartografia történetében.

Hadban levő szaktársaink közül BÖCKH HUGÓ dr., GAÁL ISTVÁN dr., JABLONSKY JENŐ dr., KOVÁCH ANTAL, KORMOS TIVADAR dr., MAURITZ BÉLA dr., báró NOPCSA FERENC dr., SOMOGYI KÁLMÁN, STRÖMPL GÁBOR, PÁVAY VAJNA FERENC neveit emlitem, akik nehéz helyzetükben is többszörösen érdeklődtek ügyeink iránt.

LÖW MÁRTON dr., a műegyetemen az ásvány-földtani tanszék adjunktusa, miként egyik tisztvárosa jelentette, 1914 december 19-én a turoveci ütközetben megsebesült és orosz fogságba jutott. Ez év január 3-án már Moszkvából írt SCHAFARZIK FERENC tanár úrhoz levelet, jelezve, hogy a körülményekhez képest jól van, s valószínűleg Szibériába viszik.

De lehetetlen ez alkalommal mindazon tagtársainkat felsorolni, akik hadban vannak. Különben is jegyzéket állítunk össze hadbavonult szaktársainkról s ez ügyben kérem szépen a Mélyen Tisztelt Közgyűlés jelenlevő tagjainak szives támogatását.

Mert megérdemlik mindazok, akik hazánk jövőjéért küzdenek, hogy névszerint felsoroljuk őket Közlönyünkben a késő utókor számára.

Társulatunk tudományos működésére térve át, az elmúlt évben mindössze 7 szakülést tartottunk s ezek közül 6 a január s június közé eső félévben volt. A nyáron kitört háború miatt az év második felére megfogyatkozott létszámunk s a megcsappant érdeklődés miatt csak egy szakülés esik. A 7 s z a k ü l é s e n 14 előadó 19 tárgyról értekezett. Három előadást tartott VIGH GYULA, kettőt LÖW MÁRTON, KORMOS TIVADAR és SIGMOND ELEK. Egyet-egyét BALLÓ REZSŐ, GLOETZER JÓZSEF, HORVÁTH BÉLA, KOVÁCH ANTAL, KULCSÁR KÁLMÁN, LÓCZY LAJOS, MAJER ISTVÁN, TAEGER HENRIK és WACHNER HENRIK.

A szaküléseken kívül társulatunk a geológia művelését egy földtani kirándulással is fokozta. Az 1914-ik év husvéti nagyhetén LÓCZY LAJOS tiszteleti tag a b a l a t o n v i d é k i b a z a l t v u l k á n o k h o z négynapos kirándulást vezetett. A kirándulásban GLÜCK ZOLTÁN, MARZSÓ LAJOS, PALKOVICS JÓZSEF, ROZLOZSNIK PÁL, TOBORFFY GÉZA és VIGH GYULA urak vettek részt. A kirándulás költségeit SEMSEY ANDOR tiszteleti tagunk külön adományából fedezték. Ez alkalommal is köszönetet mondok úgy LÓCZY LAJOS, mint SEMSEY ANDOR úr Óméltóságáiknak, hogy a balatonvidéki szerfölött érdekes és tanulságos kirándulással a társulat működését elősegítették.

Az á s v á n y - f ö l d t a n i k u t a t á s o k a t az elmúlt évben anyagilag is támogattuk. FERENCZY ISTVÁN kolozsvári egyetemi tanársegéd a Szabó-alapból kapott megbízást befejezván, Z a l a t n a v i d é k é n e k h a r m a d k o r i k é p z ő d m é n y e i r ő l írt művét benyújtotta s ez már sajtó alatt van. Társulatunk a múlt évben 2 megbízást is adott, az egyiket JUGOVICS LAJOS dr. budapesti egyetemi tanársegéd úrnak a «B ö r z s ö n y i h e g y s é g e r u p t í v k ö z e t e i n e k v i z s g á l a t á r a», a másodikat MAJER ISTVÁN dr. egyetemi gyakornok úrnak a «B ö r z s ö n y i h e g y s é g s z t r a t i g r a f i a i v i s z o n y a i» tisztázására. Mindkét tagtársunk jelentését ez év folyamán várjuk.

Kiadványaink sorában a «Földtani Közölny»-nek 44-ik kötete jelent meg, 40 íven 606 oldalon, 6 táblával és 48 szövegbeli ábrával. Benne 17 szerző 19 eredeti értekezést, azonkívül 16 ismertető közleményt írt.

Tagsági illetmény gyanánt szétküldöttük továbbá a «M. k. Földtani Intézet 1913. évi Jelentését», amely a múlt évben a sok munkatárs dolgozata miatt immár hatalmas kötetévé növekedett. A 41 ívnyi és 646 oldalon sok ábrát s számos mellékletet tartalmazó jelentést 2 füzetre kellett szétválasztani, hogy nyomtatvány gyanánt küldhessük. Német része még vaskosabb, amennyiben 43 íven 673 oldalra terjed. Szétküldöttük továbbá a m. k. Földtani Intézet Évkönyvének XXI. kötetét, amely kilenc eredeti tanulmányt tartalmaz 24 táblával és számos szövegközi ábrával illusztrálva, 23 íven, 340 oldalon.

Tagjaink létszáma az elmúlt évben bizonyos megállapodáshoz jutott. Összes tagjaink és előfizetőink száma az 1914. év végén 758-ra rúgott. Ezenkívül esereviszonyban vagyunk 102 külföldi társulattal; a m. k. Földtani Intézet útján pedig 110 külföldi tudományos intézetnek küldjük a Földtani Közölnyt.

A l a p s z a b á l y u n k m ó d o s í t á s á t a m. k. Belügyminiszter Úr 1914 június 20-án megerősítvén, ezáltal a társulatunkban szervezett B a r l a n g k u t a t ó S z a k o s z t á l y megalakulása is törvényes formát nyert. A Barlangkutató Szakosztály LENHOSSÉK MIHÁLY dr. elnök, BELLA LAJOS alelnök és KADIĆ OTTOKÁR dr. titkár urak vezetésével, valamint 6 választmányi tag buzgó segédkezésével az elmúlt évben igen élénk tevékenységet fejtett ki. Számos barlangban eredményes ásatásokat végzett. Így HILLEBRAND JENŐ dr. a J a n k o v i c h - b a r l a n g b a n, továbbá az Istállóskői, Pálffy és Kiskevélyi barlangban, KADIĆ OTTOKÁR a Remete-barlangban, az Orosdy kőfülkében, míg KORMOS TIVADAR dr. a Remetehegyi Kőfülkében végzett sikeres ásatásokkal gazdagította a diluviális s prehisztorikus leleteket.

A barlangkutatás terjesztése céljából BEKEY IMRE GÁBOR népszerű előadást tartott, azonkívül 3 szakülésen vitatták meg a fontosabb kutatásokat.

Tudományos folyóiratuk: A B a r l a n g k u t a t á s immár II. évfolyamában magyar és német nyelven hirdeti a szakosztály eredményes működését. Ezenkívül megjelent HORUSITZKY HENRIK és SIEGMETH KÁROLY műve: A m a g y a r o r s z á g i b a r l a n g o k é s a z e z e k r e v o n a t k o z ó a d a t o k i r o d a l m i j e g y z é k e 1 5 4 9—1 9 1 3 k ö z ö t t, amely munka 760 barlangtani dolgozat címét tartalmazza.

A Barlangkutató Szakosztálynak az elmúlt évben 133 tagja volt, akik vállalva iparkodnak emez új tudományágat művelni és magasra fejleszteni.

A Földtani Társulatot közlelről érdeklő események közül a következőket jelenthetem:

Az elmúlt év május havának 9-én ünnepeltük mélyen tisztelt alelnökünknek: Iglói SZONTAGH TAMÁS dr. királyi tanácsos úrnak állami szolgálatba lépése 25 éves fordulóját. Ez alkalommal is szabadjon mélyen tisztelt alelnökünknek a titkárság köszönetét tolmácsolni, kérve, hogy társulatunkat továbbra is határozottan támogatni sziveskedjék.

A másik örvendetes esemény 1914 június havában érte a szakköröket, amikor Nagysúri Böckh HUGÓ selmecebányai főiskolai tanár urat miniszteri tanácsosi rangban a m. k. pénzügyminisztérium Budapestre helyezte s az újonnan szervezett bányageológiai osztály vezetésével megbízta. Kiváló tagtársunknak új állásában sok sikert és szerencsét kívánunk.

A budapesti tudomány-egyetem két rokon tanszéke: az ásványtan és az őslénytan véglegesen kinevezett tanárokat kapott MAURITZ BÉLA dr. ny. rk. és LÖRENTHEY IMRE ny. r. tanár urak személyében. Mindkét tanár urat társulatunk részéről is a legmelegebben köszöntjük.

Emez örvendetes hírekkel szemben súlyos veszteségek is érték a geológia körét.

A k ü l f ö l d i, r o k o n s z a k u t u d ó s o k k ö z ü l e l h u n y t a k:

1. ROSENBUSCH HARRY titkos tanácsos, hírneves petrografus 1914 jan. 20-án Heidelbergben.

2. SÉMENOV-TIAN-SANSZKY az Orosz Geografiai Társulat alelnöke 87 éves korában 1914 febr. 26/márc. 11-én Szentpétervárott.

3. TCHERNYCHEV TH. az Orosz Geológiai Intézet igazgatója 57 éves korában, Szentpétervárott, 1914 jan. 2/15-én.

4. WAHNSCHAFTE FELIX titkos bányatanácsos, tanár, a Német Geológiai Társulat elnöke 1914 jan. 24-én 63 éves korában, Berlinben. A kiváló tudós élénk részt vett a Budapesten 1909-ben tartott I. agrogeológiai nemzetközi konferencián. Mult évben elhunyt tagjaink betűrendben a következők:

1. GERECZE PÉTER állami főreáliskolai tanár, a Régészeti Társaság igazgató választmányának tagja 1914 nov. 2-án 58 éves korában Pestújhelyen elhunyt. Temetésén társulatunkat BELLA LAJOS a Barlangkutató Szakosztály alelnöke képviselte.

2. HERMAN OTTÓ az Országos Ornitológiai Központ igazgatója, 1914 dec. 27-én 80 éves korában hunyt el. Emlékét s munkálkodását a Barlangkutató Szakosztály évzáró ülésén LAMBRECHT KÁLMÁN tagtársunk méltatta.

3. KOSSUTÁNY TAMÁS az Országos Kémiai Intézet igazgatója a szabolcs-megyei Nyírlugoson 1848 márc. 7-én született. Tanulmányait a keszthelyi gazdasági akadémián végezve, 1870-ben a hallei egyetemre ment, ahol főképp kémiát tanult. 1871-ben a magyaróvári gazdasági akadémia tanára lett, ahol 33 éven át a gazdáknak számos generációt nevelt. 1903 óta Budapesten az Országos Kémiai Intézet igazgatója volt s tevékeny munkálkodás közben ez év jan. 19-én 67 éves korában ragadta el a halál körükből.

Már kora ifjúságában a mezőgazdasági kémia felé hajlott és ezt 47 éven át kitartással művelte. Megírta az első magyar nyelvű Mezőgazdasági Kémiát, és főképp Magyarország három főterménye: a búza, bor és dohány tudományos kémiai tanulmányozásának szentelte életét. Értekezéseinek száma a 200-at is meghaladja. Erdemei elismerésül a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választotta s negyvenéves irodalmi működése alkalmából Őfelsége az udvari tanácsosi címmel tüntette ki. Társulatunk tagjává 1905-ben lépett HORCSITZKY HENRIK választmányi tag ajánlására.

A finomlelkű, szerény tudós emlékét kegyelettel őrizzük.

4. NURICSÁN JÓZSEF gazdasági akadémiai tanár 1914 szeptember 25-én a békésvármegyei Csorváson 54 éves korában hunyt el.

5. SUSS EDE a bécsi tudomány-egyetemen a geológia tanára 1914 ápr. 26-án 82 éves korában Bécsben elhunyt. Emlékezetét most hallottuk Lóczy LAJOS tiszteleti tag úr magasszárnyalású beszédében. Csupán azt említem még meg, hogy társulatunk tiszteleti tagjává 1886-ban választotta SZABÓ JÓZSEF ajánlatára. Temetésén Márcfalván társulatunkat SCHAFARZIK FERENC elnök úr személyesen képviselte, VOGL VIKTOR tagtársunk kíséretében; ravatalára koszorút helyezett s sírjánál búcsúbeszédet mondott.

6. WARTHA VINCE nyugalmazott műegyetemi tanár 1844 júl. 17-én Fiunében született. Tanulmányait a zürichi műegyetemen végezve, vegyész oklevelet nyert. 1868-ban a budapesti műegyetemnek rendkívüli, 1870-ben rendes tanára lett. Negyvennégy évet töltött a műegyetemen folytonos munkában. A kiváló tudós méltatása nem a mi szakunkba vág, azért e helyütt csupán amaz oldalról emelem ki, amelyet a földtan fejlesztése körül végzett. A Földtani Közlemény első kötetében a Lábatlani hidraulikus mész első elemzését közölte, a VII. kötetben a székóképződéséről írt becses tanulmányt. Geológusokat közléről érdeklő tanulmánya a Természettudományi

Közlöny 1888. évi kötetében jelent meg a Csácai porhullásról. Az akkori időben Trencsén megyét, Szilézia s Morvaország határos részeit 1888 február 6-án elborító sárga porról megállapítja, hogy vulkánikus eredetű s az izlandi vulkánok kitöréséből származtatja. Ugyancsak a Természettudományi Közlöny 1896. évi kötetében jelent meg Porahóban című közleménye, amelyben az 1896 febr. 25-én Keszthelyen hullott port a deliblati homokok iszapolt részeivel találta azonosnak.

Páratlan munkásságot fejtett ki a tűzálló anyagok vizsgálata körül is, ösmeretes a Természettudományi Társulatban 1891-ben az agyagárúk technológiájáról tartott sorozatos előadása, amely 1892-ben Az agyagárúk technológiája címen meg is jelent.

Szakunkba vágó műve továbbá A vas és szén Magyarországon, amely 1875-ben jelent meg.

WARTHA VINCE dr. társulatunknak 1868 óta tagja volt s régebben élénk részt vett üléseinken. Több ciklusban választmányi tagunk is volt.

Halála hosszas szenvedés után 1914 júl. 20-án 71 éves korában következett be. Temetésén társulatunkat SCHAFARZIK FERENC elnök úr személyesen képviselte, ravatalára koszorút helyezett s sírjánál búcsúbeszédet mondott.

7. Végül PETŐ KÁROLY-ról, társulatunk hűséges szolgájáról emlékezem meg, aki 1914 március 3-án 51 éves korában elhunyt. Temetésén SZONTAGH TAMÁS dr. másodelnök úrral és ROZLOZSNIK PÁL geológus úrral együtt résztvettem és ravatalára koszorút helyeztem. Az elhunyt 6 éven át hűségesen szolgálta csekély jutalomért társulatunkat. Legyen áldott emléke!

★

Jelentésem végeztével mély köszönetet mondok mindazoknak, akik társulatunk ügyeit az elmúlt évben támogatták.

Kétszeres köszönet illeti ILOSVAY LAJOS dr. m. k. vallás- és közoktatásügyi államtitkár úr Öméltóságát, társulatunk tiszteleti tagját, egyrészt mert az állami segílyt a nehéz időkben is teljes egészében kiutalványozni kegyes volt, másrészt, hogy eme díszes termet üléseink számára átengedni sziveskedett.

Mély köszönettel adózom továbbá LÓCZY LAJOS dr. úrnak, mint a m. k. Földtani Intézet igazgatójának és SZONTAGH TAMÁS alelnök úrnak, ugyanezen intézet aligazgatójának, hogy társulatunknak helyiséget adni s az intézeti kiadványokat tagtársaink számára átengedni sziveskedtek.

Amidőn végül köszönetet mondok a Tekintetes Választmánynak, hogy 8 ülésében támogatni szives volt, kérem a mélyen tisztelt Közgyűlést, hogy jelentésemet tudomásul venni méltóztassék»

★

Az elhangzott titkári jelentést a közgyűlés egyhangulag tudomásul veszi.

Ezután a pénztári jelentés a s pénztárvizsgáló-bizottság jelentései kerülnek sorra, amiket a közgyűlés egyhangulag elfogad s egyben köszönetet mond úgy ASCHER ANTAL pénztárosnak, mint EMSZT KÁLMÁN dr.,

LÖRENTHEY IMRE dr. és PETRIK LAJOS pénztárvizsgáló bizottsági tag-
uraknak, akiket a jövő év folyamára is felkér terhes tisztségük viselésére.

A közgyűlés a pénztárnoknak a felmentést megadván, megállapítja
az 1915. évi költségvetést.

A pénztári jelentést, a pénztárvizsgáló-bizottság jelentését, valamint
az 1915. évre szóló költségvetést, — amelyek kinyomtatva a közgyűlés
minden egyes tagjának kezében vannak — a közgyűlés változatlanul el-
fogadja.

PÉNZTÁRI JELENTÉS

*a Magyarhoni Földtani Társulat 1914. évi forgalmáról
és vagyonának állásáról 1914 december 31-én.*

I. Forgó tőke.

A) Bevétel.

Tétel- szám	A bevételek megjelölése	Előirányzat az 1914. évre	Tényleges bevétel az 1914. évben.
1.	Pénztári áthozatal az 1913. évről	2335 K 20 f	2335 K 20 f
2.	M. k. Földművelésügyi Minisztérium segélye	4000 « — «	2000 « — «
3.	M. k. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium	3000 « — «	4500 « — «
4.	Herceg Esterházy Miklós dr. pártfogói díja ..	840 « — «	840 « — «
5.	Magánosok segélye (Semsei Semsey Andor dr. adománya)	100 « — «	380 « — «
6.	Alaptőke és forgótőke kamatja	1800 « — «	1978 « 04 «
7.	Hátralékos tagsági díjak	500 « — «	744 « 40 «
8.	1914. évi tagsági díjak	5000 « — «	4358 « — «
9.	1914. évi előfizetések	500 « — «	569 « — «
10.	Kiadványok eladásából	200 « — «	280 « 02 «
11.	Vegyes bevételek	24 « 80 «	70 « — «
12.	A dr. Szabó-alap kamataiból megbízásra	400 « — «	400 « — «
Társulati alaptőke gyarapítására.			
13.	A Böckh János szoboralapból az alaptőkéhez	— « — «	500 « — «
14.	A jegyzett 5000 K n. é. 6%-os hadi kölesön vásárlására az Osztrák-Magyar Banktól felvett kölesön	— « — «	4800 « — «
A Barlangkutató Szakosztály javára.			
15.	Dr. Vogl Viktor alapító tagsági díja	— « — «	100 « — «
16.	Bekey G. J. örökítő díjának II. részlete	— « — «	70 « 30 «
17.	A Barlangkutató Szakosztály alaptőkéjének kamatja	— « — «	46 « 67 «
Összesen		18700 K — f	23971 K 63 f

B) *Kiadás.*

Tétel- szám	A kiadások megjelölése	Előirányzat az 1914. évre	Tényleges kiadás az 1914. évben
1.	Földtani Közlöny	11000 K — f	9727 K 78 f
2.	Elsőtítkári tiszteletdíja	900 « — «	900 « — «
3.	Másodtitkári «	600 « — «	300 « — «
4.	Pénztáros «	300 « — «	300 « — «
5.	Irnok jutalomdíja	240 « — «	240 « — «
6.	Szolgák «	480 « — «	480 « — «
7.	Postaköltség	1200 « — «	1131 « 59 «
8.	Irodai kiadások	1000 « — «	840 « 14 «
9.	Vegyes kiadások	880 « — «	697 « 30 «
10.	Alaptőke gyarapítására:		
	a) Böckh János szoboralapból 500 K		
	b) Társulati készpénzkészletből ... 1035 «		
	c) Osztrák-Magyar Banktól kölcsön 4800 «	500 K — f	6335 K — f
11.	A Dr. Szabó-alap kamataiból megbízásra ..	400 « — «	400 « — «
12.	A Barlangkutató Szakosztálynak segély ...	1200 « — «	1200 « — «
13.	A Vörös Kereszt Egyletnek s a hadba vonultak hátramaradottjainak adomány	— « — «	1000 « — «
14.	A Barlangkutató Szakosztály javára tett ala- pítványokból az alaptőkéhez	— « — «	170 « 30 «
15.	A Barlangkutató Szakosztály alaptőkéjének kamatai a szakosztálynak kiadva	— « — «	46 « 67 «
16.	Anyatársulati forgótőke maradványa	— « — «	202 « 85 «
	Összesen	18700 K — f	23971 K 63 f

II. A társulat vagyona 1914 december 31-én.

1.	Anyatársulati alaptőke	51266 K 20 f
2.	Dr. Szabó József emlékalap	8732 « 29 «
3.	Dr. Szabó-emlékalap kamatai	701 « 90 «
4.	A Barlangkutató Szakosztály alaptőkéje	1429 « 65 «
5.	Társulati forgótőke maradványa	202 « 85 «
	Összesen	62332 K 89 f

III. Teher az 1914. év végén.

Az Osztrák-Magyar Banktól, a 6%-os hadi kölcsön-
kötvények vásárlására felvett kölcsön

4800 K

Kelt Budapesten, 1914 december 31-én.

PAPP KÁROLY dr.
titkár.

ASCHER ANTAL
pénztáros.

Jegyzőkönyv.*a Magyarhoni Földtani Társulatban 1915 januárius 24-én tartott
pénztárvizsgálatról.*

Mi alólirottak, mint a Magyarhoni Földtani Társulat közgyűlése, illetőleg választmánya részéről kiküldött pénztárvizsgálók, a mai napon a pénztárban megjelenve, megbízatásunkban eljárunk és a következőket jelentjük:

Minekutána a pénztár vizsgálatára és a pénztár kezelésére szolgáló utasításokból tájékozódunk, az elszámoláshoz tartozó okmányokat egyenkint összehasonlítottuk a napló tételeivel és helyességükről meggyőződünk.

A társulat vagyona az 1914. év végén:

1. Társulati alaptőke az Osztrák Magyar Banktól kiállított letéti elismervények szerint, 4%-os magyar koronajáradékban és 6%-os hadi kölcsönkötvényekben	51266 K 20 f
2. Dr. Szabó József-emlékalap, 4%-os magyar koronajáradékban	8732 « 29 «
3. Dr. Szabó József-emlékalap kamatai takarékkönyvben	701 « 90 «
4. Barlangkutató Szakosztály alaptőkéje	1429 « 65 «
5. Társulati forgótőke maradványa	202 « 85 «
Összesen.....	62332 K 89 f

azaz hatvankétezerháromszázharminckét korona és 89 fillér.

Teher az 1914. év végén:

Az Osztrák-Magyar Banktól, a 6%-os hadi kölcsönkötvények vételárára felvett kölcsön	4800 K — f
---	------------

azaz négyezernyolyszáz korona.

Az 1914. évi bevételek összege 23971 K 63 f, amely az előirányzott 18700 K-t 5271 K 63 fillérrel fölülmúlja. Ennek okai a következők: 1. mert társulatunk választmányi határozat alapján a 6%-os hadi kölcsön céljára az Osztrák-Magyar Banktól 4800K kölcsönt vett fel, 2. mert a Böckh János szoboralaphól 500 K-t az alaptőkéhez esatoltunk, ugyancsak hadi kölcsön kötvényben, 3. a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszterium az állami segélyt teljes egészében kiutalván, a félévvel megnyúlt költségvetési évre az előirányzott 3000 K helyett 4500 K folyt be. Viszont a m. kir. Földmivvelésügyi Miniszterium csak az 1914. év első felére utalta ki az esedékes 2000 K-t, míg az 1914—1915. évi költségvetési évre a segélyt teljesen beszüntette, az 1914 augusztus havában kiűtött háború miatt. A bevételek többi tétele általában az előirányzaton felül van, kivéve az 1914. évi tagsági díjak tételét, amely az előirányzott 5000 K helyett csak 4358 K-t mutat.

A kiadások egyes tételeit vizsgálva, az 1. sz. Földtani Közlöny tételében 1272 K megtakarítás mutatkozik; a 3. tétel alatt a másodtitkári fizetés 300 K-t tesz ki, minthogy MAROS IMRE másodtitkár úr júliusban hadba vonulván, félévi fizetését nem vette föl; a 7—9. tétel alatt szereplő posta, irodai s vegyes kiadásokban szintén tetemes megtakarítást látunk. A 10. tétel alatt az előirányzott 500 K helyett az alaptőke gyarapítására 6335 K-t fordítottunk és pedig a társulati készpénzkészletből 1035 K-t, a Böckh János szoboralaphól 500 K-t és az Osztrák-Magyar Banktól, választmányi határozat alapján, felvett kölcsönből 4800 K-t. Ily módon társulatunk a 6%-os hadi kölcsönből 6000 K névértékű kötvénnyel gyarapította alaptőkéjét. A 13. tétel alatt szereplő 1000 K-t, választmányi határozat alapján, társulatunk a Vörös Kereszt Egylet s a hadbavonultak hátramaradottai javára, készpénzfőlőslegéből utalta ki.

A kiadások rovatain végigtekintve, érvényesülni látjuk a Választmány ama rendelkezését, hogy a pénzügyi mérleg egyensúlyát szigorú takarékossgal óvja meg a fölös kiadásoktól. A társulatunkat terhelő 4800 K adósság tulajdonkép alaptőkének van hivatva gyarapítani, amennyiben ezen teher után $5\frac{1}{2}\%$ -ot fizetünk, míg a hadi kölcsön kötvények kamathozama a 6% -ot is meghaladja. A szóbanforgó kölcsön törlesztésére az egy évi 264 K kamaton kívül ajánlatos leendő bizonyos nagyobb összeget is állandóan mindaddig felvenni, míglen az teljesen ki lesz egyenlítve.

Ezekután javasoljuk, hogy a választmány és a közgyűlés a pénztárnoknak a felmentést adja meg és buzgó szolgálataiért köszönetét nyilvánítsa.

Kelt Budapesten, 1915 január 24-én.

EMSZT KÁLMÁN dr.,

LŐRENTHEY IMRE dr.,

PETRIK LAJOS.

Költségvetés az 1915. évre.

A) *Bevétel.*

1. Pénztári áthozatal az 1914. évről	202 K 85 f
2. M. kir. Vallás- és Közoktatási Miniszterium segélye	3000 « — «
3. M. kir. Földmívelésügyi Minisztérium segélye	— « — «
4. Herceg Esterházy Miklós dr. pártfogói díja	840 « — «
5. Magánosok segélye	100 « — «
6. Alaptőke és forgótőke kamatja	2000 « — «
7. Hátralékos tagsági díjakból	400 « — «
8. 1915. évi tagsági díjakból	4000 « — «
9. 1915. évi előfizetésekből	400 « — «
10. Kiadványok eladásából	200 « — «
11. Vegyes bevételek	57 « 15 «
12. A Szabó-alap kamataiból megbízásra	200 « — «
Összesen.....	11400 K — f

B) *Kiadás.*

1. Földtani Közlöny	4500 K — f
2. Elsőtitkár tiszteletdíja	900 « — «
3. Másodtitkár « (mult évi 300 K + idei 600 K).....	900 « — «
4. Pénztáros «	300 « — «
5. Irnok jutalomdíja	240 « — «
6. Szolgák «	480 « — «
7. Postaköltség	1200 « — «
8. Irodai kiadások	800 « — «
9. Vegyes kiadások	216 « — «
10. Teher törlesztésre :	
a) Az Osztrák Magyar Banktól felvett 4800 K kölcsön után $5\frac{1}{2}\%$ kamat egy évre	264 K } 664 « — «
b) Ugyanezen kölcsön törlesztésére	400 « }
11. A Szabó-emlékalap kamataiból megbízásra	200 « — «
12. A Barlangkutató Szakosztálynak segély	1000 « — «
Összesen.....	11400 K — f

Kelt Budapesten, 1915 január hó 24-én.

ASCHER ANTAL
pénztáros.

PAPP KÁROLY dr.
titkár.

5. KRÉCSY BÉLA dr. főreáliskolai tanár indítványozza, hogy a közgyűlés üdvözölje CAPELLINI GIOVANNI bolognai egyetemi tanárt, aki már több alkalommal jelét adta érdeklődésének hazai viszonyaink iránt. Az elmúlt évben Bolognában megfordulván, nevezett tanár úr behatóan érdeklődött a magyar geológusok működése után s élénken kérdezősködött LÓCZY LAJOS, SCHAFARZIK FERENC és PAPP KÁROLY tagjainkról, mint akiknek működését alaposan ismeri.

Elnök az elhangzott indítványra a közgyűlés nevében kimondja, hogy a Magyarhoni Földtani Társulat mai közgyűlése CAPELLINI GIOVANNI bolognai egyetemi tanárt, társulatunknak 30 év óta tiszteleti tagját, szívből köszönti s ezt nevezett tiszteleti tagunknak a közgyűlés nevében tudomására hozza.

Egyéb tárgy híján Elnök az ülést esti 8 órakor berekeszti.

Kelt Budapesten, 1915 február hónap 3-án.

Jegyezte: PAPP KÁROLY dr. elsőtitkár.

SUPPLEMENT
ZUM
FÖLDTANI KÖZLÖNY

XLV. BAND.

APRIL—MAI—JUNI 1915.

4-6. HEFT.

GEDÄCHTNISREDE ÜBER EDUARD SUESS.

(Mit Bildnis)

Gehalten in der LXV. Generalversammlung der Ungarischen Geologischen Gesellschaft
am 3. Februar 1915.

Von Dr. LUDWIG VON LÓCZY.

Am 29. April des Jahres 1914 wurde am stillen Friedhof von Márczfalva, in dem von der Fraknöer Burg beherrschten Tal am Fuß des Rosaliengebirges im Komitate Sopron, einer der größten Naturforscher und edelsten Männer unserer Zeit, EDUARD SUESS, zur ewigen Ruhe bestattet. Sein letzter Wunsch war in ungarische Erde gebettet zu werden!

Er war mehr als ein weltberühmter Naturforscher, dessen Name jedem Geologen des Erdenrundes wohl bekannt ist, denn er erwarb sich durch seine Mannestugenden und seine Vaterlandsliebe für unabsehbare Zeiten auch die dankbare Erinnerung seiner übrigen Mitbürger.

Der «Philosophen- und Dichtergeologe», wie ihn ARCHIBALD GEIKIE, der Präsident der Royal Society vor mir nannte, hinterließ in seinen Arbeiten und Lehren für alle Zeiten einen reichen Schatz den künftigen Geschlechtern. Als edelgesinnter, uneigennütziger Demokrat von reinstem Charakter, durfte er seinen Mitbürgern und den Bewohnern der Kaiserstadt als leuchtendes Vorbild dienen.

Wir Ungarn hatten unter unseren österreichischen Nachbarn keinen besseren Freund als EDUARD SUESS und werden auch nie wieder einen Gleichen haben. Er kannte und verfolgte mit Sympathie unsere Kämpfe und interessierte sich für unsere Bemühungen. Es ist uns dies vollkommen verständlich, wissend, daß er einen großen Teil seines Lebens in einem freundlich gelegenen Dorfe des Soproner Komitates verbracht hat. In Márczfalva steht mitten im Dorfe jenes einfache Gartenhaus, in dem er mit seiner Familie ein halbes Jahrhundert hindurch die Sommerruhe genoß. Hier verlebte er die glücklichen Jahre seines besten Lebens-

alters, an der Seite seiner hochgebildeten Gattin, die unsere Dichter und schöngeistige Literatur im Original zu lesen vermochte; hier erstarkten seine Kinder an Körper und Seele und hier erfreute die jauchzende Lebhaftigkeit seiner Enkel sein Herz. Wie viele tiefsinnige Gedanken, wie viele Studien entstanden nicht hier, auf ungarischem Boden, in der Denkerstirne des geistreichen Dichtergeologen.

Die Muttersprache der Hienzenbevölkerung von Márcfalva ist zwar deutsch, Klein und Groß wandern oft in die Kaiserstadt, die sie mit schmackhaftem Obst, aromatischen Äpfeln und Birnen versorgen, trotzdem empfindet aber diese deutsch sprechende Bevölkerung gut ungarisch; ihr Temperament unterscheidet sich auffällig von dem ihrer österreichischen Nachbarn, namentlich durch ihre Lebendigkeit. Der Bursch ist hier heiter und flink sputet sich das Mädchen. Die Lebenslust der Magyaren reicht hier von Raab bis an den Fuß der Alpen. Diese temperamentvolle Lebhaftigkeit beeinflusste wohl auch das Gemüt EDUARD SUESS', denn seine wissenschaftliche Arbeit, ebenso wie seine Tätigkeit im öffentlichen Leben unterscheidet sich scharf von dem bedächtigen österreichischen Charakter. Kühnheit, plötzliche Unmittelbarkeit kennzeichnen die Äußerungen seines Geistes. Daher geriet er auch oft in Widerspruch mit den an solches Wesen nicht gewohnten Arbeitsgenossen und Politikern seiner Heimat.

EDUARD SUESS erwarb sich unter den Geologen der Gegenwart die höchste Anerkennung; groß war er aber auch als Politiker und Bürger. Mit bewundernswerter Arbeitskraft bezwang er seine übernommenen Verpflichtungen: als Universitätsprofessor, als wissenschaftlicher Arbeiter, als Gemeinderat der Stadt Wien und als Reichstagsabgeordneter; gleichermaßen tat er sich überall hervor.

Diese vielfache Tätigkeit brachte ihm jedoch keinerlei materielle Vorteile, weder Reichtum, noch Rang. Er führte stets einen bescheidenen Haushalt; die Versorgung seiner zahlreichen Familie, hernach die Unterstützung seiner Tochter, der Witwe nach MELCHIOR NEUMAYR, und seiner verwaisten Enkel, das langwierige Leiden seiner geliebten Frau belasteten ihn mit schweren materiellen Sorgen und mitunter gab es Zeiten, in denen er wahrlich unter knappen Verhältnissen lebte. Seine Unabhängigkeit gab er jedoch niemals auf; er blieb seinen freisinnigen, demokratischen Grundsätzen, mit denen er als 17-jähriger Jüngling in die Reihen der Wiener akademischen Legion eintrat, stets treu. Öffentliche, äußere Auszeichnungen, Titel, einen höheren Rang, als die Würde eines Universitätsprofessors strebte er nicht an.

Es ist der Stolz meines Lebens, daß mein gutes Geschick mich mit diesem großen Manne vor 40 Jahren zusammenführte und mich mit ihm bis zuletzt in enger Freundschaft verband. Nie vergesse ich jenen Tag, als ich im Winter des Jahres 1876 ihm meine Erstlingsarbeiten vorgelegt habe;

Suess

EDUARD SUESS (1831—1914).

darauflin wurde er sofort mein aneifernder Freund und empfahl mich Graf BÉLA SZÉCHENYI als geologischen Begleiter für seine asiatische wissenschaftliche Expedition. Seither war ich oft Hospitant seiner Universitätsvorlesungen, sowie auch gerne gesehen in seinem Hause in Wien und in Márcfalva. Das Briefbündel aber, das mir von ihm verblieb, bewahre ich als ein teures Andenken.

Es ist wahrlich keine leichte Aufgabe von EDUARD SUESS im Rahmen einer Gedenkrede ein wahrheitsgetreues Bild zu entwerfen, da er nicht nur nach einer Seite hin mit grösstem Erfolge tätig gewesen ist. Seine wissenschaftliche, technische, wirtschaftliche und politische Tätigkeit basierte auf gründlicher Sachkenntnis und besonders war es die naturwissenschaftliche Auffassung, die jeden seiner Schritte lenkte. Sein öffentliches Leben war durchdrungen von edlem Idealismus und einem nüchternen, dem Wohle der Allgemeinheit gewidmeten Empfinden; mit jeder Faser seines Denkens war er Altruist, persönliche Vorteile sicherte er sich nie.

Gewiß wird in vielen Kreisen Österreichs der Name EDUARD SUESS hochgeschätzt, trotzdem aber ist es auch unsere Pflicht seine ganze Individualität voll zu erfassen und die vielseitige Laufbahn unseres dahingegangenen Ehrenmitgliedes je eingehender zu würdigen.¹

*

EDUARD SUESS entstammte einer alten protestantischen Familie, deren Vergangenheit man bis an den Beginn des XVII. Jahrhunderts zurück verfolgen kann. Seine Vorfahren stammten aus Sachsen. Eduard wurde am 20. August des Jahres 1831 in London geboren, wo seine Eltern dem Kaufmannsstande angehörten. Nach einem seiner Biographen jedoch wäre sein Vater Geistlicher gewesen. Er sollte ebenfalls die Gewerbe- und Handelslaufbahn ergreifen und deshalb besuchte er die Prager, bald die Wiener technische Hochschule. Die Naturwissenschaften zogen ihn jedoch mehr an, als das Handelsleben, weshalb er im Jahre 1852 freudigst die Stelle eines Assistenten am k. k. Hofmineralienkabinet annahm.

¹ Die näheren biographischen Daten entnahm ich folgenden mir bisher bekannten Quellen:

K. DIENER: Gedächtnisrede, gehalten anlässlich der Gedenkfeier der Geol. Gesellschaft in Wien, am 17. Juni, 1914: *Mitteil. der Geol. Ges. in Wien*, Bd. 7. Heft 1—2. Diesem ist eine ziemlich vollständige Liste der wissenschaftlichen Veröffentlichungen von E. SUESS beigelegt.

G. BÖHM: *Eduard Suess*: Petermanns geogr. Mitteilungen, Bd. 60. Seite 339.

NORB. KREBS: *Eduard Suess*: *Mitteil. der k. k. geogr. Gesellschaft in Wien*, Bd. 57. Nr. 7. Seite 296.

DAL PIAZ: *Eduardo Suess. Nota come moratoria*; *Atti del Reale Ist. Veneto di Scienze, lettere ed arti*. T. LXXIII. Venezia, 1914.

«Eduard Suess» in: *Die Donau, Organ für Politik etc* XLIX. Jahrg. Nr. 851.

Anfangs war seinem Vorwärtkommen der Umstand hinderlich, daß er weder das Reifezeugnis eines Gymnasiums, noch den Dokortitel einer Universität besaß, weswegen ihn damals die Wiener Universität mit seinem Gesuch um Habilitierung zum Privatdozenten abgewiesen hat. Doch erkannte W. HAIDINGER, der Begründer und erste Direktor der k. k. Geologischen Reichsanstalt die im jungen Techniker schlummernden aussergewöhnlichen Fähigkeiten und erwirkte beim Minister LEO THUN seine im Jahre 1857 erfolgte Ernennung zum ausserordentlichen Professor für Paläontologie an der Wiener Universität. Später wurde sein Vortragsrecht auch auf die Geologie ausgedehnt und im Jahre 1867 wurde er nach dem Tode von ZIPPE ö. ordentlicher Professor für Geologie, auf welchem Lehrstuhl er 44 Jahre hindurch bis 1901, bis in ein Alter von 70 Jahren gewirkt hat.

Seine erste größere Arbeit erschien im Jahre 1862, «Der Boden der Stadt Wien nach seiner Bildungsweise, Beschaffenheit und seinen Beziehungen zum bürgerlichen Leben» und erregte die Aufmerksamkeit der Bewohner der Kaiserstadt; die Leopoldstädter wählten ihn in den Gemeinderat, wo sie ihm das Amt des Referenten der Wasserleitungskommission übertrugen. Mit tüchtigem Wissen und voller Ambition begann er nun das Studium der Wasserversorgung der Stadt. Mit gar mächtigen Gegnern hatte er aber zu kämpfen, ehe es ihm glückte die Hochquellenwasserleitung, seinen Lieblingsplan, im Jahre 1873 durchzusetzen. Damit sank die Sterblichkeit in Wien sofort auf die Hälfte. Damals kam auch die Donauregulierung zur Verhandlung und auch hier ist der Erfolg größtenteils mit EDUARD SUESS' Namen verknüpft. Hier in Wiens Nachbarschaft wurde der verwilderte Donauabschnitt durch einen geradlinigen Durchstich reguliert. Weit schweifende Hoffnungen knüpfte er an dieses Werk und im Donauverein schmiedete er seine Pläne zu einem neuen Stadtteil, der Praterstadt. Der auf die Weltausstellung des Jahres 1873 folgende wirtschaftliche Zusammenbruch aber zerstörte diese schönen Hoffnungen. Die Kaiserstadt konnte sich auch seither nicht wieder zu ihrer damaligen kurzen Glanzperiode erheben. SUESS war bis 1886 Mitglied des Wiener Gemeinderates, im Jahre 1874 aber erwählte die Stadt ihn zu ihrem Ehrenbürger.

Ebenfalls die Leopoldstadt wählte ihn zum Abgeordneten in den österreichischen Reichstag im Jahre 1873, wo er bis 1896, ununterbrochen diesen Stadtteil vertrat; er war im Unterhaus der beredte, gern gehörte Führer der liberalen Partei. Seine reine und ideale politische Tätigkeit, seine hohe Erscheinung, seine edle Stirn, die lebhaften Augen, seine gewählte Sprache, der dichterische Schwung seiner Reden, vor allem aber sein gründliches Wissen und seine feine Argumentation machten ihn zum geachtetsten Mitglied des österreichischen Parlamentes.

Als LUEGERS christlich-soziale Richtung die Bürgerschaft Wiens

in ihren Machtkreis zwang, wandte sich SUESS angewidert von dieser in ihren Mitteln und ihrer Tonart nicht allzu wählerischen Politik ab und zog sich 1896 von der politischen Tätigkeit gänzlich zurück.

Während seiner öffentlichen Tätigkeit machte er sich auch um die Volkswirtschaft und den Volksunterricht verdient. In seinen Schriften «Die Zukunft des Goldes» (1877) und «Die Zukunft des Silbers» (1892)¹ trat er für die Doppelvaluta ein. Auf wissenschaftlicher und bergbaulicher Grundlage kämpfte er mit gründlicher volkswirtschaftlicher Argumentation für die Anerkennung des Silbers und sprach diesem die Zukunft zu. Er wies darauf hin, daß nach Erschöpfung der Goldproduktion, im Wettstreit mit Indien und Amerika, die Silbervaluta haben, auf Europa schwere wirtschaftliche Krisen lasten werden. Die Zukunft des Silbers schließt gleichsam prophetisch mit diesen Worten:

«Es handelt sich nicht mehr um die Frage, ob Silber wieder zu vollwertigem Münzmetall auf der ganzen Erde werden wird, sondern darum, durch welche Prüfungen Europa bis dahin noch geführt werden soll.»

Wir sind nun wahrlich mitten drinnen!

Dem naturwissenschaftlichen und darin dem geologischen Unterricht wünschte er schon im Jahre 1862 in den Schulen eine größere Rolle zukommen zu lassen, besonders im gymnasialen Unterricht. Und er hat auch seither stets darauf gedrungen.²

Auf seiner wissenschaftlichen Laufbahn kam E. SUESS früh zur Geltung; im Jahre 1860 schon in einem Alter von 29 Jahren erwählte ihn die kaiserliche Akademie der Wissenschaften zu ihrem korrespondierenden Mitglied. Im Jahre 1867 wurde er ordentliches Mitglied derselben, im Jahre 1893 ihr Vizepäsident, im Jahre 1899 aber ihr Präsident; von dieser Würde trat er 1911 zurück, als er sein 80-tes Lebensjahr erreicht hatte und sich vom öffentlichen Leben in den Kreis seiner Familie zurückzog.

Die große goldene Medaille für Kunst und Wissenschaft, zwei eigenhändige anerkennende Briefe Seiner Majestät waren die von ihm hochgeschätzten Auszeichnungen für die Verdienste, die er sich um die Kultur seines Vaterlandes erworben hatte.

Den stets bescheidenen, von sich selbst nie eingenommenen alten Herrn sah ich am 2. September 1913 in seinem Márcfalvaer Heim zum letztenmal. Man sah ihm die Schwäche des Alters kaum noch an. Er geleitete mich

¹ Diese Arbeiten besprachen Alexander Schmidt, beziehungsweise Alexander Gesell ausführlich im Földtani Közlöny. Bd. VII. Seite 189 und Bd. XXIII. Seite 22.

² Bemerkungen ü. d. naturwiss. Unterricht in unseren Gymnasien; Wien, 1862. Bemerkungen ü. d. Einführung des geolog. Unterrichtes in unseren Gymnasien; Zeitschrift f. österr. Gymnasien, Wien, 1862.

Über den bergmännischen Unterricht. Verh. d. Geol. R.-A. 1865. Seite 71.

Fortbildung außerhalb der Schule; Österr. Rundschau, 1904.

munter und ziemlich rüstig auf die Höhe seines schattigen Gartens, um von dorthier auf die hügelige Umgebung und die waldigen Hänge des Rosaliengebirges auszublicken. Hier erzählte er mir mehrere unangenehme und traurige Begebnisse aus seinem Leben und ermahnte mich Schwierigkeiten gegenüber unverzagt auszuhalten. Ich verließ ihn in solch körperlicher und geistiger Gesundheit, daß seine bald darauf eintretende Krankheit, die seinem Leben am 26. April in Wien ein Ende setzte, mich ganz unerwartet traf.

Unsere Gesellschaft erkor in der Hauptversammlung des Jahres 1886 EDUARD SUESS zu ihrem Ehrenmitgliede. An seinem Grabe sprach FRANZ SCHAFARZIK, der verehrte Präsident tiefempfundene Abschiedsworte im Namen unserer Geol. Gesellschaft.¹

Die eine Dauer von 50 Jahren übersteigende wissenschaftliche Tätigkeit von EDUARD SUESS können wir in drei Zeitalter teilen.

Die Jahre seiner Jugend waren der Paläontologie und Stratigraphie gewidmet; von 1851 bis 1870 schrieb er hauptsächlich hierauf bezügliche Arbeiten, von denen die Studien über die Graptolithen, Brachiopoden, Ammoniten und die jungtertiären Säugtiere bleibenden Wert besitzen; bald darauf behandelte er die Kössener Schichten, die Gliederung der permisch-triassischen und jurassischen Schichten der Ost-Alpen, das Vicentinische Paläologen und das österreichische Neogen. Alle diese Arbeiten überragten weit den Durchschnitt der Literatur seiner Zeit; in ihnen kam bereits eine viel umfassendere Anschauung zum Ausdruck.

Er behandelte die Paläontologie auf Grund der Morphologie und Biologie der lebenden Formen; bei der Gliederung der Schichten aber rechnete er auch mit den physikalisch-geographischen Faktoren.¹

Die zweite Periode seiner wissenschaftlichen Studien von 1870 bis 1896 fällt mit seiner Tätigkeit im öffentlichen Leben zusammen. Die bedeutende Energie seines Mannesalters äußerte sich in dieser Zeit augenfällig.

Die politischen Kämpfe, die Streitigkeiten im Gemeinderat, die Schicksalsschläge in der Familie, die unheilbare Krankheit seiner Frau, der im Jahre 1890 erfolgte frühe Tod M. NEUMAYR's, der kräftigsten Stütze seiner Universitätstätigkeit haben glücklicherweise seine wissenschaftliche Tätigkeit und die Frische seines weitblickenden Geistes nicht beeinträchtigt, sondern seine Seele vielmehr noch gestählt. Er suchte Trost und Befriedigung in den Arbeiten seiner Schüler; — «Ne frustra vixisse videar» schrieb er mir damals auf mein Beleid Schreiben.

¹ Földtani Közlöny. Bd. XLIV. Seite 103.

Um diese Zeit wendete sich E. SUESS den allgemeineren Problemen der Geologie zu. Als Vorläufer dieser Tätigkeit kann bereits seine früher zitierte Arbeit über den Boden der Stadt Wien bezeichnet werden, wie er denn auch in seinen die Donau behandelnden älteren Publikationen schon allgemeinere geologische Fragen erörterte.¹

Die Tätigkeit dieser Periode beginnt aber doch erst mit dem Studium des großen Neulengbacher Erdbebens vom 3. Januar 1873.²

Entschieden betonte er damals den tektonischen Charakter dieses und ähnlicher Erdbeben, im Gegensatz mit der damals noch allgemein verbreiteten vulkanologischen Erklärung. Bald darauf veröffentlichte er im Jahre 1875 seine epochemachende, 168 Seiten umfassende Studie über die Entstehung der Alpen.³

Diese gegen alle bisherige Auffassung sich auflehrende Schrift machte ihren Lauf über das ganze Erdenrund. Darin leugnete er bei der Entstehung der Kettengebirge die Mitwirkung des Vulkanismus, sowie der endogenen gasförmigen Kräfte überhaupt, und schrieb die Faltenerhebungen der Kettengebirge ausschließlich dem horizontalen Druck zu.

Die Auffassung selbst war eigentlich nicht EDUARD SUESSENS Urdee, da in Amerika früher schon J. DANA, J. LECONTE, N. S. SHALER in ähnlicher Weise die Entstehung der Gebirge erklärten und gegen die Hebungstheorie von L. v. BUCH, HUMBOLDT und ELIE DE BEAUMONT Stellung nahmen. Auch in der Schweiz hörte ich schon zu Beginn der 70-er Jahre des vorigen Jahrhunderts von ESCHER VON DER LINTH, meinem ersten Lehrer in der Geologie und seinen Schülern ALB. HEIM und BALTZER die durch Seitendruck entstehende Gebirgsfaltung überzeugungsvoll verkünden. Als erster aber trat E. SUESS mit einer gut durchdachten und dem System der Alpen angepaßten allgemeineren Theorie hervor, sich mit vollkommener Entschlossenheit gegen die damals in Europa festgewurzelten Anschauungen wendend, die dem Granit und den übrigen vulkanischen Massen die die Kettengebirge hebende und faltende Kraft zuschrieben, oder die kontinentalen Erhebungen von anderen unbekanntem abyssischen Kräften ableiteten.

E. SUESS bezog in das System der Alpen auch die Karpathen, das Donaugebiet und die Appenninen-Ketten mit ein und wendete sich damit auch gegen das starren Kristallkanten parallele Hebungssystem von ELIE DE BEAUMONT. Er besprach auch die übrigen Gebirge Europas und Gebirgsketten Asiens und gelangte in seinen Schlußfolgerungen zu dem Ergebnis, daß die Erkaltung der Erdkugel Schrumpfung im Gefolge habe, die in der erstarrten Erdrinde tangentialen Seitendruck auslöse, woraus sich die Zusammenfaltung der Schichten ergibt. Auch lehrte dieses inhaltsreiche kurze Werk, daß die gefalteten europäischen Gebirge durch

¹ Über den Lauf der Donau; Österreichische Revue, 1864. IV. Neues Jahrb. für Miner. etc. 1864.

Über das Grundwasser der Donau; Österreichische Revue 1866.

² Die Erdbeben Niederösterreichs: Denkschr. der Akad. Wien, XXXIII. 1873.

³ Ich besprach sie ausführlich im Természett. Közlöny. Jahrgang 1876. 225—256.

einen von Süden wirkenden Druck aufgestaut wurden und daß sie nicht aus symmetrisch, sondern einseitig gelagerten Schichtenreihen bestehen. Die Dinariden betrachtete er als eine von den Alpen zu trennende, nach Süden bewegte Gebirgskette. Die nach Norden gekrümmten Bogen der europäischen Gebirgsketten stellte er dem nach Süden geschwungenen Bogen der asiatischen Gebirge gegenüber und setzte für diese einen nach Süden gerichteten Seitendruck voraus. Begreiflicher Weise war das kleine Buch von umgestaltender Wirkung auf die weitere Entwicklung der Geologie; doch erweckte diese These auch starken Widerspruch, besonders von Seite der kartierenden Geologen, die die in großen Zügen sich bewegenden Lehren auf ihren engen Arbeitsgebieten nicht bestätigen zu können meinten. Während in den Appeninen und in den Karpathen die Einseitigkeit und die vulkanischen Erscheinungen der inneren Seite die Auffassung von SUESS treu widerspiegeln, sprach die südliche Kalkzone der Ostalpen mehr für eine symmetrische Anordnung. Sogar die nach Süden sich wendenden Gewölbe der Gebirgsfalten sind gewissermassen die Spiegelbilder der nach Norden blickenden antiklinalen Achsen der nördlichen Kalkalpen, — was für die südlichen Kalkalpen den von Norden kommenden Seitendruck zu beweisen schien. Gerade unter den bravsten Mitgliedern der k. k. geologischen Reichsanstalt erwachte die schärfste Gegnerschaft gegen die Alpentektonik von E. SUESS.

Dennoch brach aus diesem kleinen Buch die Neuzeit der Geologie an, die geologische Renaissance, die nicht mehr das größte Gewicht auf eine haarscharfe (stratigraphische) Gliederung der Schichten und die Verallgemeinerung der am Orte der ursprünglichen Studien erkannten Horizonte das Hauptgewicht legte. Soweit ging darin die Befangenheit, daß der alte QUENSTEDT sich darüber geradezu empörte, als MOESCH einer seiner begabtesten Schüler im Aargauer Jura die α — ξ Schichtenserien des schwäbischen Juras nicht wiedererkannte und für die dortigen Schichten von den seinigen abweichende Namen verwendete.

Suess' Arbeit befreite wie mit einem Schlage die jüngeren Geister vom Druck der hohen, aber bereits veralteten Autoritäten und auf der Bahn des flammenden Genies des Wiener Geologen setzte überall die Erforschung der Mechanik in der Gebirgsbildung ein. Dadurch entstand in der Geologie eine neue Disziplin, die statt des früheren deduktiven Theoretisierens unter fleißigen und mühevollen Begehungen und gefährlichen Hochgebirgstouren mit dem Studium des verwickelten Aufbaues der alpinen Regionen begann. Vor allem war dies die zu lösende Aufgabe, die nach E. SUESS das Verständnis für den tektonischen Aufbau des ganzen Erdenrundes vermitteln sollte.

Die «Entstehung der Alpen» war gleichsam nur das Vorwort zu dieser Richtung, die SUESS seither in seinen Universitätsvorlesungen, wie auch durch seine gesammte Tätigkeit unentwegt gepflegt hatte. Oft besuchte er mit seinen Schülern die Alpen, die böhmisch-mährische Gebirgsmasse, Italien und mit seinen Vorlesungen Schritt haltend begann er dann sein Monumentalwerk, das «Antlitz der Erde» zu schreiben. Von diesem Werke erschien der I. Band im Jahre 1885, der II. 1888; darin finden sich die in der «Entstehung der Alpen» niedergelegten Gedanken unter weitest abzielenden Gesichtswinkeln auf die Gebirge und Meere des ganzen Erdenrundes angewandt. Die zwei Teile des abschließenden III. Bandes erschienen 1901 und 1909 und fallen in die dritte Periode seines Lebens.

In den ersten zwei Bänden vom «Antlitz der Erde», sowie in den inzwischen erschienenen Veröffentlichungen,¹ die die Ergebnisse der ununterbrochenen Studien und Arbeiten im Terrain waren, bereitete er mit der Ausarbeitung der Methodik und Terminologie den das Antlitz der Erde umfassenden Stoff des dritten synthetischen Hauptteiles vor.

Suess hatte bereits sein 70. Jahr erreicht, als er 1905 die Gegend von Nauders im schwer gangbaren oberen Inntal studierte. In seiner diesbezüglichen Abhandlung wendete er bereits die Deckentheorie an und eröffnete damit die dritte Periode seiner wissenschaftlichen Tätigkeit, deren Hauptergebnis der Abschluß seines «Antlitz»-es war.²

In den ersten zwei Bänden definierte E. Suess die Kettengebirge sozusagen ausschließlich im Sinne der von ihm ausgearbeiteten Kontraktionstheorie als von einseitiger tangential wirkender Kraft auf alte Massive draufgeschobene und nach außen in der Richtung der wirkenden Kraft überstürzte Falten; die vulkanischen Erscheinungen aber verlegte er auf die innere Seite der Gebirgsketten, wo er sie als am Rande der Gebirgsniederungen aufbrechende Nachwirkungen der die tektonischen Vorgänge begleitenden Abbrüche der Erdrinde ansah. Im dritten Band zog er auch schon die Decken und liegenden Falten von M. Bertrand, Schardt, Lugeon, Heim, sowie die Charriage, oder die großzügigeren Erscheinungen der von ihm schon früher beschriebenen Überschiebungen in Betracht und wandte sie als erklärenden Versuch auf die Alpen, sowie V. Uhlig folgend, auch auf die Karpathen an. Nur in einem Punkte versagte er den Neuerern gegenüber seine Zustimmung, nämlich bezüglich der Isostasie, wie er auch die

¹ Über die vermeintlichen säkularen Schwankungen einzelner Teile der Erdoberfläche. Verh. G. R.-A. 1880.

Über die Erdbeben der österr.-ung. Monarchie; Monatsber. des wiss. Klub in Wien, 1880. Nov.

Über unterbrochene Gebirgsfaltung; Sitzungsber. Akad. Wien, XCIV. 1886.

Über die Struktur Europas; Ver. nat. Kennt. Wien, XXX. 1890.

Die Brüche des öst. Afrika. Denkschr. Akad. Wien, LVIII. 1891.

Are great ocean-depths permanent? Nat. Sc. II. 1893.

Einige Bemerkungen über den Mond; Sitzungsber. Akad. Wien, CIV. 1895.

Über die Assymetrie der nördlichen Halbkugel. Sitzungsber. Akad. CVII. 1898.

² Die Arbeiten der dritten Periode sind außer dem abschließenden Band des «Antlitz»-es:

Über heiße Quellen; Verh. Ges. deutschen Naturforscher und Ärzte. Karlsbad, 1902.

Sur la nature des charriages. C. R. Acad. sc. Paris. CXXXIX. 1904.

Über das Inntal bei Nauders; Sitzungsber. Akad. CXIV. 1905.

Über Einzelheiten i. d. Beschaffenheiten einiger Himmelskörper; Sitzungsber. Akad. CXVI. 1907.

«Preface» zu Comte Montessus de Ballore: La science seismologique Paris, 1907, und Vorwort zur Arbeit Hobbs: on some principles of seismic geology. Gerland. Beiträge zur Geophysik VIII. 1907.

Das Leben; Mitteilungen der geol. Ges. II. 1909.

Synthesis of the Palaeogeography of North-Amerika; Journ. of Science, XXXI. 1911.

Über Zerlegung der gebirgsbildenden Kraft; Mitt. Geol. Ges. Wien, VII. 1913.

Über die Donau. Festversammlung d. kais. Akad. i. Wien, 1911.

Hebungen der Erdrinde nicht anzuerkennen geneigt war. Mit logischem Urteil hielt er auf der durch Schrumpfung sich verkleinerender Erdkugel nur Einbrüche für die allein möglichen Bewegungen, die positiven Hebungen dagegen betrachtete er stets bloss als ein mit der Faltung verbundenes Aufsteigen.

Während die ersten zwei Bände vom «Antlitz der Erde» die Behandlung der die Gebirge und Meere analysierenden Terminologie enthielten, ist in den zwei Teilen des III. Bandes, die nach 13, beziehungsweise 21 Jahren den ersten Bänden folgten, das Hauptziel des Werkes, die synthetische Beschreibung des «Antlitzes der Erde» zur Geltung gekommen.

Die oberflächlich Urteilenden könnten vielleicht einen Gegensatz zwischen dem Anfang des großen Werkes und dem Inhalt seiner lange Zeit nachher erschienenen Schussbände erblicken; doch bedeutete dies einen großen Irrtum. Wer immer dieses Werk liest, oder sagen wir lieber gründlich studiert, gelangt zu der Erkenntnis, daß sich durch dasselbe wie ein roter Faden bis zum Schluß ein und derselbe Gedanke hindurchzieht, nämlich das Bestreben die Ausgestaltung der Erdoberfläche synthetisch zu begründen.

Es ist nicht zu bezweifeln, daß die Ideen des Meisters und seine Initiative die Geologen zu weiterem Nachdenken veranlaßten und wenn auch die Franzosen, sowie einige junge Schüler UHLIGS mit allzu großer Kühnheit ihre phantasmagorischen Hypothesen von den Alpen und den Karpathen entwickelten, so gingen sie dennoch alle von der Kontraktionstheorie und dem horizontalen einseitigen Schube aus. Es erwiesen sich also die zwei ersten Bände des Werkes überaus fruchtbringend für die weitere Entwicklung der Tektonik.

Einen Wendepunkt in der Tätigkeit von E. SUESS bedeutete der im Jahre 1903 in Wien abgehaltene internationale Geologen-Kongreß. Gelegentlich dieses Kongresses erschien der «Bau und Bild Österreichs» betitelte umfangreiche Band von R. HOERNES, K. DIENER, FR. SUESS und V. UHLIG; Meister E. SUESS schrieb dazu das Vorwort. In diesem Werke kam die Deckentheorie noch nicht zur Sprache; während der Verhandlungen und Ausflüge des Kongresses aber siegte die Auffassung von HEIM, LUGEON, TERMIER und die Wiener Schule schloß sich den Anhängern der Deckenlehre an.

E. SUESS verschloß sich daher neuen Anschauungen gegenüber, die er für fruchtbar hielt, durchaus nicht, im Gegenteil griff er jeden neuen Gedanken mit Eifer auf. Als Beispiel erwähne ich folgenden Fall, der beweist, mit welcher peinlichen Umsicht er der Klärung von Auffassungen die Wege zu ebnen pflegte. Als ich die für die Pariser Weltausstellung im Jahre 1900 bestimmte, Ungarn darstellende geologische Wandkarte redigierte und als Beilage dazu eine physikalisch-geographische Kartenserie zeichnete, war ich durch die Frage aufgehalten, wie ich wohl im Westen unsere Gebirge synthetisch gruppieren sollte.

Ich wandte mich diesbezüglich an den Meister, der hinwieder für sein «Bau und Bild» von mir einiges zu erfahren wünschte. Da im Wege des Brief-

wechsels diese Sache nicht recht hätte erledigt werden können, lud E. SUSS für den 2. Februar 1900, also gerade vor 15, Jahren, J. CVIETIC den Belgrader, K. DIENER den Wiener, V. UHLIG den Prager Professor zu einer Besprechung zu sich nach Wien, an der auch sein Sohn Franz Eduard teilgenommen hat.

Das Verhältnis des Ostendes der Alpen zu den Karpathen und den kroatischen Gebirgen, die verborgene Struktur des Untergrundes des Gebietes jenseits der Donau und des Grazer Beckens, sowie die Festsetzung der Grenzen des von MOJSISOVICHS umschriebenen «Orientalischen Festlandes», das E. SUSS die serbisch-kroatischen Masse nannte, waren Gegenstand eindringlicher Besprechungen.

Nach SUSS lag dies Massiv südlich des Bachergebirges (Antlitz I. Seite 304—350.); den Bakony hingegen betrachtete er als einen von diesem Gebirge nach Nordosten entlang des Balaton verlaufenden Zweig der Alpen.

Dem gegenüber setzte ich im ungarischen Becken unter dem Alföld bis zum innern Gürtel der Karpathen von den alpinen Bewegungen unberührte Gebirgsschollen voraus und rechnete diese zum serbisch-kroatischen Massiv, das vom Rhodope Gebirge aus unter dem Alföld westlich bis nach Kärnthner vordringt.

Es standen uns damals noch viel zu wenig Beobachtungen und Detailstudien zur Verfügung, als daß die Besprechung mit einem sichern Erfolg hätte abgeschlossen werden können; trotzdem aber kam meine Auffassung doch zur Würdigung (auf Seite 474. von «Bau und Bild» und der 15., 221—231. Seite von Antlitz III. 2).

Zuletzt behandelte E. SUSS die Tektonik der Karpathen sich der Deckentheorie nach V. UHLIGS «Zur Tektonik der Karpathen» als Versuch bezeichneten Abhandlung anpassend in einer von der im «Bau und Bild» dargelegten Beschreibung abweichender Weise (Antlitz III. 2. Seite 229—236.). Jedoch meinte er von den Alpen, besonders den Ostalpen und den Karpathen, daß die beobachteten Daten, auf denen die tektonische Beschreibung beruhte, noch ziemlich mangelhaft und zum großen Teil auch veraltet seien; im Vergleich zu diesen sei die Anwendung der modernen Ansichten noch viel zu jungen Datums. All dem zufolge besteht das wertvollste Moment, das die synthetische Methode durch eine versuchsweise Anwendung der Deckentheorie in der Tektonik der Alpen erreichen konnte darin, daß sie nachwies wo eingehendere Untersuchungen am dringendsten vorzunehmen wären. Welch weises Urteil und zugleich beherzigenswerte Warnung klingt uns nicht aus diesen Worten entgegen.

Die zwischen den Ostalpen und den Dinariden verlaufende periadriatische, von vulkanischen Ausbrüchen begleitete Narbe, der Gebirgszug längs der Drau und die Kärnthner kristallinen Massen und eigenartige Tektonik der paläozoischen Region änderten wohl die älteren Auffassungen

von E. SUESS, jedoch ohne, daß man ihn des Widerspruches zwischen dem ersten und letzten Teile seines großen Werkes zeihen könnte.

An vielen Stellen folgt der Aufzählung von Ungewißheiten im «Antlitz» keine bestimmte Lösung oder Meinungsäußerung; oder es werden einzelne Stellen bloß sehr kurz behandelt. Doch statt dies, wie es einigen beliebt, E. SUESS zum Vorwurf zu machen, muss man es eher gutheißen, daß er unlösbare Probleme in Schwebeließe ließ und deren Beantwortung späteren Forschern überantwortete und somit die Literaturbelastung mancher Gebiete nicht noch durch unverlässliche Daten steigerte. Derartige zwecklose Schilderungen im Antlitz der Erde anzutreffen, brauchen wir nicht zu befürchten, besonders nicht in dessen drittem Band; ebenso dürfen wir von ihm keine regionale Beschreibungen erwarten. An vielen Orten finden wir in diesem Werke aufgeworfene, jedoch unenträthselte Probleme, an anderen Stellen gleichsam unbeeendigte Erörterungen, wohingegen die über die Sache vorhandenen Daten kaum berührt werden. Der im Reiche der Gedanken arbeitende Verfasser glitt gleichsam bewußt über Zweifelhaftes hinweg; er überläßt es seinen Nachfolgern, die Probleme auf Grund eingehenderer Studien zu lösen. Der kategorische Positivismus fehlt SUESS' großem Werk. Aus einem Irrtum in den anderen verfallend, gelangen wir schließlich dennoch zur Wahrheit!, war sein Trost.

Das «Antlitz der Erde» enthält die strukturelle Synthese der Erhebungen der Erde und die Gliederung der Strandregionen der Ozeane. Mit bewundernswerter Ausdauer spürte SUESS zu diesem Zwecke in der Literatur auch den verborgensten Daten nach; um die zerstreute russische Literatur benützen zu können, lernte der bereits hochbetagt auch noch russisch.

Sein großes Werk beschränkte sich nicht allein auf die morphologischen Erscheinungen und Lagerungsverhältnisse der geologischen Bildungen, sondern es erörtert in kritischer Beleuchtung auch die Lebensvorgänge, die planetaren Ähnlichkeiten, die geophysikalischen Faktoren, sowie auch die Daten in der Geschichte der Menschheit, wo dieselbe zu den geologischen Ergebnissen in Beziehung gebracht werden konnten. Für alle Zeiten der menschlichen Kultur bleibt dies Werk ein unentbehrlicher Codex für jeden, mag er sich nun ganz allgemein mit den ungelösten Problemen der Ausbildung der Erdoberfläche befassen, oder sein Augenmerk auf die Erde als Ganzes richten, oder aber nur ein kleines Fleckchen derselben studieren.

Das «Antlitz» ist aber durchaus keine leichte Lektüre, es gehört nur in die Hand eines durchgebildeten Geologen, ein Anfänger nehme es nicht zur Hand, denn entweder verstünde er es nicht, oder, was noch schlechter wäre, mißdeutete er es. Gilt es ja selbst schon heute Verschiedenes auszumärzen und zu widerlegen in allen den Schriften, die aus den zurückhaltenden und oftmals ungewissen Darstellungen SUESS' emporschießend, die Gliederung unserer Gebirgssysteme in geradezu apodiktisch sein wollen-

der Weise wahrhaftig bis zur Grenze phantastischer Vorstellungen getrieben haben.

Der greise Gelehrte verfügte bis zu seinem Tode über ein klares Gedächtnis und scharfes Urteil; Gottes Gnade bewahrte ihm seine geistige Fähigkeit bis an das Ende seines Lebens.

Noch im Jahre 1913 schrieb er eine tiefsinnige Studie: «Über die Zerlegung der gebirgsbildenden Kraft» (Mitt. Geol. Ges. Wien, VI.). Jene Rede aber, die er in der am 9. März 1911 abgehaltenen außerordentlichen Festsitzung der Wiener kaiserlichen Akademie, als deren Vorstand hielt, bekundete seinen edlen reinen Sinn, seine warme Heimats- und Menschenliebe, seine schöne Sprache, seine Rednerfähigkeit und sein großes Wissen in ihrer Vollkommenheit, gleichsam wie in einen Brennpunkt konzentriert. Es war diese Rede nicht etwa eine sich in hochklingenden Phrasen ergehende Lobeshymne zur Verherrlichung der Kurators der Akademie Erzherzog RAINER, zu dessen Jubiläum die Akademie ihre Festsitzung gehalten hat, trug sie ja bloß den einfachen Titel «Über die Donau». In der meisterhaften Behandlung dieses Stromes zieht sich als ein feiner goldener Faden stets wieder die Kenntnis der Geschichte und jenes Streben hindurch, daß die längs desselben Wohnenden in gegenseitigem harmonischem Einvernehmen glücklich werden mögen.

Darauf fährt er in feinsinniger Weise der Kapitale Ungarns gedenkend folgendermaßen fort:

«Wir eilen weiter durch die Pforte von Theben, Preßburg wird erreicht und dann die donausperrende Festung Komorn, dann Visegrád und die Kathedrale von Gran, endlich die glänzende Hauptstadt.

Scharen von Erinnerungen drängen sich uns auf und dringen auf uns ein; wir wählen nur eine Gruppe davon, die dem heutigen Tage am meisten entsprechen möchte.

Man schreibt 1490. Zu Ofen hat sich um die berühmte Bibliothek des Königs Matthias Corvinus ein Kreis hochgebildeter Männer gesammelt, an ihrer Spitze Vitesius (Vitéz) einst Gesandter am römischen Hofe, jetzt Bischof von Veszprém.

Um die Zeit herrscht lebhaftes geistiges Leben. Der Kampf des klassischen Humanismus gegen die Scholastik ist weit und breit erwacht. Einer der rührigsten Vertreter der neuen Richtung, der drei Jahre zuvor von Kaiser Friedrich zu Nürnberg als Poet gekrönte Konrad Celtes reist von Krakau nach Ofen. Empfehlungen, die er an der Jagellonischen Hochschule erhalten, öffnen ihm den Zutritt in die gelehrten Kreise. Man spricht von klassischer Literatur, von den Ursachen von Ebbe und Flut, von der Entstehung des Regenbogens. Es bildet sich der Coetus Ungarorum, der Keim einer gelehrten Verbindung. Eine führende Persönlichkeit ist Bischof Vitéz.

Der Besuch in Ofen hat ohne Zweifel einen tiefen Eindruck auf Celtes hervorgebracht. Er durchreist Deutschland und ruft in Heidelberg eine ähnliche Gesellschaft ins Leben.

In ihm erwacht der Plan, auf Grund solcher Körperschaften Ungarn, Deutsche und Slawen einander näher zu bringen. Kaiser Maximilian beruft ihn nach Wien. Im Jahre 1497 trifft er ein und unterstützt von vielen trefflichen Männern, wie es scheint insbesondere von Gracchus (Krachenberger) dem Geheimschreiber des Kaisers, nimmt er seinen Plan im großen Stile wieder auf und geht nochmals nach Ofen. Nun entsteht die *Soliditas litteraria Danubiana*, Wien und zugleich Ofen umfassend. Vitéz — — ist ihr Vorstand, nach ihm Krachenberger, Celtés ist ihre Seele. In Regensburg, Ingolstadt, Wittenberg und anderen Orten entstehen ähnliche Körperschaften. Als Programm dieser Körperschaften gilt Pflege der Wissenschaften und Bekämpfung der Barbarei. So blüht an der Grenze des XV. und XVI. Jahrhunderts — — ein Streben auf, das den internationalen Bestrebungen der heutigen Akademien vergleichbar ist. Die Zeitläufe gestalten sich aber ungünstig. Im Jahre 1508 stirbt Celtés, 1519 stirbt Kaiser Maximilian. Die Donaugesellschaft zerfällt.

— im Hofe des Hauses I., Singerstraße 10, ist ein Denkmal für diesen ersten Versuch einer internationalen Association, — — — es besteht aus drei Marmortafeln, — — — jene zur Linken ist der gelehrten Donaugesellschaft gewidmet.

Es ist, als würde bei Betrachtung dieser Tafel leise aus den Tiefen der Jahrhunderte eine gleichgestimmte Note zu uns herauftönen. In Ofen wurde der Same gelegt und so mag jetzt hiefür ein spätes Wort des Dankes gesagt sein.»

Mit dichterischem Schwung und mit kühnen aus dem Kreise der Natur genommenen Vergleichen beschließt SUESS diesen seinen Vortrag und spricht mit wohlthuender Wärme von den leitenden großen Zielen des Erzherzog-Kurators: dass der Völker-Charakter auf sittlicher Grundlage erstarken möge, — die erste Vorbedingung hiezu sei aber die Freiheit des Gedankens und als ein Weg hiezu diene auch hinfort bloss die freundschaftliche Annäherung der Nationen.

Gestorben ist nun der Kurator und von hinnen gegangen ist der Vorstand; glücklich zu preisen sind Beide, daß sie den mörderischen Kampf unserer Tage nicht miterlebten und das gegenwärtige Verblässen ihrer edeln Gedanken und ihrer Wünsche nicht zu sehen bekamen.

Auf seinem Lehrstuhl und am Vortragspult war E. SUESS geradezu unvergleichlich. Sein stets gewählter, oft hinreißender Vortrag, seine sympathische Baritonstimme, seine prachtvolle zeichnerische Fähigkeit, die mit wenig Strichen klar das Bild charakterisierte, gestalteten seinen Vortrag nicht nur belehrend, sondern auch stets genußreich.

In den 70-er und 80-er Jahren des vergangenen Jahrhunderts hatte ich wiederholt Gelegenheit auf seine freundliche Einladung hin bei seinen Universitätsvorlesungen zu hospitieren. Er hielt diese morgens zwischen 8—9; an denselben nahmen außer den Universitätsbürgern auch ältere verdiente Gelehrte teil. Dort sah ich den russischen Regierungsrat ABICH, den Erforscher des Kaukasus und Kleinasiens; FR. POŠEPNY, TH. FUCHS und andere. Nicht weniger besucht waren die monatlichen, in den Abend-

stunden abgehaltenen Kolloquien, in denen die älteren Fachgenossen und Schüler die neuere Literatur besprachen.

Seine gehaltvollen Vorlesungen charakterisierte ausgedehnte Belesenheit und die synthetische Aufarbeitung auch der allerneuesten Daten, welcher Umstand schon für sich allein auf die Hörerschaft und die Gäste magisch anziehend wirkte. Seine eigenartig getragene Stimme, manchmal abwägender Zweifel oder die wirkungsvolle Darstellung überraschender Erscheinungen belebten seine Vorträge. Am Schlusse mancher Abschnitte aber sprach er mit gedehnter, verklingender Stimme, fast flüsternd die Schlußfolgerungen aus.

Mitunter war es, als ob mancher Gedanke, manche Theorie gleichsam am Katheder entstanden wäre, so war es auch mit seiner Auffassung von den vadosen und juvenilen Quellen, die er auf der Wandersammlung der deutschen Naturforscher und Ärzte in Karlsbad erörterte, damals als er dort über die Karlsbader heiße Quelle sprach. Diese Abhandlung von rein lokalem Interesse¹ wurde wie bekannt, zu einer weit verbreiteten, viel umstrittenen, für die Abyssodynamik bedeutenden Schrift.

Noch muß ich kurz der auf unsere Heimat bezüglichen wissenschaftlichen Veröffentlichungen E. SUSS' gedenken.

Seine erste, Ungarn betreffende Abhandlung behandelte die am Fuße des Rosaliengebirges vorgefundenen pseudoglazialen Gerölle.² In dieser beschrieb er ähnliche erratische Blöcke aus dem Márefalvaer Natterer Graben, wie jene, die MORLOT und ČŽŽEK am westlichen Fuße des Rosaliengebirges gefunden und wegen der auf ihnen befindlichen Kratzer als glazialen Ursprungs beschrieben hatten. SUSS wies von ihnen jedoch nach, daß sie sich in Meeresablagerungen befinden und dachte dabei unter dem Einfluß der nordeuropäischen Drifttheorie stehend an eine jüngere postglaziale Meerestransgression. Seither wissen wir, daß diese erratischen Blöcke aus den mediterranen Schottern herkommen.

In einer zweiten auf Ungarn bezüglichen Veröffentlichung beschreibt er die Reste einer Tiszolcer Knochenhöhle: die Knochen von Höhlenbär, Wolf, Fuchs, Hyäne und Iltis.³ Bald⁴ machte er die Knochenreste großer tertiärer Raubtiere von Tiszolc und Baltavár bekannt; das Gebiß von *Machai-*

¹ Über heiße Quellen; Verh. d. Gesell. deutscher Naturforscher und Ärzte. Karlsbad, 1902.

² Erratische Vorkommnisse am östl. Abhange des Rosaliengebirges; Verh. d. k. k. geol. R.-Anst., Wien, 1858. Seite 101.

³ Fossile Knochen von Theißholz; Verh. d. k. k. Geol. R.-Anst. 1858., Seite 187.

⁴ Über die großen Raubtiere der österr. Tertiärablagerungen; Sitzungsb. d. k. k. Akad. d. Wiss., Wien, XLIII. 1861. Seite 217–232.

rodus cultridens Cuv. und *Hyaena hipperrionum* GEM. und das aus dem Vértessomlyóer Kohlenflötz herstammende Anthracotherium.

Im Jahre 1863 sandte JULIUS KOVÁTS, Kustos des Ungar. Nationalmuseums Mastodonreste an SUESS, der auf Grund dieser Funde mit großer Umsicht die tertiäre Paläogeographie Ungarns und des Wiener Beckens entworfen hat.¹

Über die Donau handeln seine zwei volkstümlichen Veröffentlichungen allgemeinen geographischen Inhaltes.² Das 1863-er dürre Jahr und seine im Interesse der Wasserversorgung der Stadt Wien begonnenen Studien veranlaßten ihn zur Veröffentlichung dieser in weiteren Kreisen gelesenen Artikel. Es waren dieselben gleichsam die Fortsetzungen seiner Arbeit «Über den Boden der Stadt Wien». Im ersten Aufsatz erklärte er das Abschwenken der Donau in ihrem ungarländischen Abschnitte nach rechts durch das BAER'sche Gesetz; im zweiten stellte er für die Kenntnis des Alfeldes, besonders interessante Daten von bleibendem Wert zusammen und veranschaulichte sie auch in einem Profil durch die Brunnen der Stationen und Wächterhäuser der über den Erdrücken zwischen der Donau und Theiß hinziehenden Budapest—Szolnoker Bahnlinie, deren Wasserstand man am 14. Dezember 1864 auf SUESS' Ersuchen gelotet hatte. Sehr wertvolle, auch auf Ungarn wichtige Beziehungen finden sich in den Studien über die österreichischen tertiären Ablagerungen.³

E. SUESS begründete in diesen die Charakterisierung der mediterranen Stufen, des Schliers und der sarmatischen Stufe. Vom Löß nahm SUESS an, daß er der Schlamm großer Flüsse sei, in dem sich überwiegend festländische Schneckenschalen vorfinden; über diese Bildung setzte sich weiter kein Meeressediment ab.⁴ Der Löß gibt den besten Boden für den Ackerbau ab.

Bald untersuchte er aus Siebenbürgen stammende jurassische Versteinerungen, gliederte die Schichten vom Bucsecs und der Gegend des Gyilkostó.⁵ Ferner bestimmte er die ihm von KARL HOFFMANN zugesandten Reste einer oligozänen Schweineart von Krivadia als *Listriodon spendens* MEY.⁶

¹ Über die Verschiedenheiten u. d. Aufeinanderfolge der tertiären Landfaunen in der Niederung von Wien; Sitzungsab. d. k. k. Akad. des Wiss. Wien XLVII. 1868. S. 306—331.

² Über den Lauf der Donau; Österr. Revue, Wien, 1863. IV. S. 262—272. und: Über das Grundwasser der Donau; Österr. Revue, Wien, 1866. I. S. 128—134.

³ Untersuchungen ü. d. Charakter d. österr. Tertiärablagerungen. I. Abt.; Sitzungsab. d. k. k. Akad. der Wiss., Wien, LIII—LIV. 1866. i. II. u. a. LIV. 1866.

⁴ Über den Löß; Schrift. d. Verein z. Verbreitung Naturh. Kenntnisse, Wien, VI. 1867. Seite 335—349.

⁵ Der braune Jura in Siebenbürgen; Verh. d. k. k. Geol. R.-A. 1867. S. 28—31.

⁶ Neue Säugetierreste aus Österreich; Verh. d. k. k. Geol. R.-A. 1870. S. 28—30.

In seiner Abhandlung über «Das Erdbeben von Niederösterreich» erwähnt E. SUSS auch das Komáromer Erdbeben vom 28. Februar 1763, sowie die verheerenden Erdbeben von Székesfehérvár am 14. Januar 1810.

Die beiden klassischen Werke des großen Gelehrten, nämlich «Die Entstehung der Alpen» und «Das Antlitz der Erde»,¹ berühren zahlreiche Orte Ungarns. Schließlich erwähne ich noch seine die Donau behandelnde Rede, die er als Vorstand der Wiener Akademie anlässlich ihrer Festsitzung im Jahre 1911 gehalten hat. Diese letzte Äußerung der idealen Denkungsart und poetischen Feder war gleichsam sein Schwanengesang.² In dieser sprach er mit so viel Liebe und Wärme von unserem Vaterlande, daß wenn auch sonst nichts anderes, dies allein ihm unsere dankbare Erinnerung gesichert hätte.

Als Mitglied der österreichischen Delegation war E. SUSS während seines 22 Jahre langen parlamentarischen Lebens oft in Budapest. Sein Absteigquartier hatte er im ehemaligen FROHNER, jetzt Hotel Continental, wo ihn die Spitzen unseres öffentlichen Lebens, seine Verehrer und Freunde besuchten.

Unsere inneren Verhältnisse, unser materielles und sittliches Erstarken interessierten ihn sehr und mit besonderer Aufmerksamkeit erkundigte er sich natürlich auch stets nach unseren geologischen Fortschritten. Der Rückgang unseres Edelmetallbergbaues erfüllte ihn mit aufrichtigem Bedauern und zu wiederholtemmale erwog er mit mir lebhaft die möglichen theoretischen und wirtschaftlichen Mittel, von denen er das Aufblühen des früher so weit berühmten ungarischen Metallbergbaues erhoffte.

Auch das Verdienst der Entdeckung des Erdgases in Siebenbürgen knüpft sich gewißermaßen an seinen Namen, wenn er auch dessen kolossales Vorhandensein nicht geahnt hat. Gelegentlich unserer Budapester und Wiener Zusammenkünfte wies er schon in den 1890-er Jahren wiederholt und dringend darauf hin, warum die ungarische Regierung in Siebenbürgen nicht durch Tiefbohrungen nach Kalisalzlagern forsche, die nach ihm aller Wahrscheinlichkeit nach da verborgen sein müßten in den Tiefen des abgeschlossenen, an Salzen reichen tertiären Beckens.

Nachdem mein mir zugetaner alter Gönner mich hierauf aufmerksam machte, trug ich die Sache wiederholt meinem Freund PAUL v. HORTSY vor, der damals Reichstagsabgeordneter war und sich bekanntermaßen viel und eingehend mit Bergbau befaßt hatte. Ich bemühte mich ihm dazu zu bewegen, die Angelegenheit der Kalisalzforschung bei den Finanzministern LADISLAUS LUKÁCS, später bei ALEXANDER WEKERLE zu betreiben.

¹ Die folgenden Stellen des «Antlitz» beziehen sich auf Ungarn: Bd. I. Seite 177., 209–213., 285–288., 303–307., 349–351., 613–625; Bd. II. Seite 339–351; Bd. III. Seite 426–427; Bd. III. Seite 5–24., 220–221., 229–236., 578., 617–619.

² Über die Donau; Akad. Almanach, Wien, 1911.

Gelegentlich einmal zu Anfang des Jahres 1899 oder 1900 besuchte mich E. SUESS im geographischen Institut der Universität, und gleichzeitig erschien damals zufällig auch PAUL v. HOITSY bei mir. Ich stellte ihm SUESS als eine in die bergwirtschaftlichen Verhältnisse unserer Heimat eingeweihte Persönlichkeit vor und bei dieser Gelegenheit kam sofort auch das Kalisalz zur Sprache. Infolge dieses Zusammentreffens veranlaßte der Eifer PAUL HOITSYS die Inangriffnahme der Kalisalzforschung resp. beschleunigte er sie. Dies geht auch aus dem Brief hervor, den Ministerialrat ALEXANDER MÁLY von KISSÁRMÁS im Auftrage des Staatssekretärs ALEXANDER POPOVICS im Jahre 1906 an mich richtete. In demselben erging an mich die Aufforderung, auf Grund der vorher von PAUL HOITSY getanen Schritte ein Urteil darüber abzugeben, wo und wie in Siebenbürgen durch Tiefbohrungen nach Kalisalzlagern geforscht werden müßte. Auf diese Weise begann also in Siebenbürgen auf die Uranregung EDUARD SUESS' und die Vermittelung PAUL HOITSYS hin die Kalisalzforschung, die in überraschender Weise die reichen, doch bis jetzt leider noch sehr wenig ausgenützten Erdgaslager erschloß. Den weiteren Verlauf dieser Schürfungsangelegenheit hat KARL v. PAPP im Jahrgang 1911 des *Földtani Közlöny* geschildert.

Die österreichisch-deutsche Wissenschaft und Öffentlichkeit, die Bürgerschaft Österreichs und Wiens besaß in EDUARD SUESS einen hochbegabten, selbstlosen und ideal aufstrebenden Sohn, der sich nie verwekende Verdienste erwarb durch die seinem Vaterland, seiner Stadt und der Wissenschaft geleisteten Dienste.

Sein ausgedehntes Wissen, seine gottgesegnete Gabe seine Gedanken in Wort und Schrift formvollendet wiederzugeben, schuf in Wien die in aller Welt anerkannte geologische Schule, die auch von auswärtigen namhaften Geologen aufgesucht wurde. Den Namen SUESS und seine Lehren kannte man auf dem ganzen Erdenrund überall und seine Gedanken und seine Ziele wurden bald zum geistigen Gemeingute der gesamten Welt.¹ Doch wenn auch auf die Erinnerung an E. SUESS der ganzen Gelehrten-Welt ein gleiches Anrecht gebührt, so haben außer seinen Heimatsangehörigen und den übrigen Verehrern wir Ungarn doch noch einen weiteren speziellen Anteil auf dieses Recht, da E. SUESS auf dem Boden Ungarns die glücklichsten Tage seines edeln Lebens verlebte und es sein Wunsch war in Ungarns Boden der ewigen Ruhe übergeben zu werden. Es ziemt sich daher, daß wir mit wärmster Pietät das Andenken unseres

¹ Das Antlitz der Erde wurde in fünf Sprachen übertragen. Die französische Übersetzung (*La Face de la terre*) mit einem Vorwort von Marcel Bertrand stammt von E. Margerie, ist aber noch nicht abgeschlossen. Diese Ausgabe ist reichlich mit Illustrationen versehen und daher sehr wertvoll, ja sogar eine wesentliche Ergänzung des Originals. Die italienische Ausgabe übersetzte P. Vinassa de Regny, die englische Sollas.

aus dem Nachbarreiche zu uns eingezogenen Freundes, unser aller Lehrmeisters, sowie des vollendetsten Vorbildes eines wahrhaftig idealen Menschen in unserem Herzen treu bewahren.

ERÖFFNUNGSREDE ANLÄSSLICH DER LXV. GENERAL- VERSAMMLUNG DER UNGARISCHEN GEOL. GESELLSCHAFT.

Gehalten am 3. Februar 1915.

Von Dr. FRANZ SCHAFARZIK.

Geehrte Hauptversammlung!

Unsere heutige Versammlung am Schlusse des abgelaufenen Gesellschaftsjahres fällt in eine große, hochernste Zeit! Bereits ist es über ein halbes Jahr, daß Ungarn im Vereine mit Östreich und seinem treuen Verbündeten dem Deutschen Reiche, sowie mit der Türkei mit den uns umkreisenden Gegnern in unentwegtem Kampfe steht. Noch rollen die Würfel und ist die Entscheidung nicht gefallen, trotzdem aber erhoffen wir zuversichtlich das Beste. Mut und Entschlossenheit verleiht uns in diesen schweren Tagen und diesem alle bisherigen weit übertreffenden Kriege nicht nur das leuchtende Vorbild kriegstüchtiger Vorfahren, sondern wahrlich auch der allerelementarste Selbsterhaltungstrieb. Fest wurzelt in uns die Überzeugung auf einen früher oder später fallenden Sieg unserer gerechten Sache! Unsere jüngeren Freunde, zur Friedenszeit unsere tüchtigen Mitarbeiter, stehen alle an der Front, und dies ist eine der Hauptursache, daß die Pulsader unseres Gesellschaftslebens namentlich in der zweiten Hälfte des verflossenen Jahres weniger lebhaft schlug als sonst, und daß infolge dessen sich auch die Gesellschaftsagenden wesentlich verringerten.

Über die Gebahrung von mehr administrativer Natur wird unser erster Sekretär Dr. KARL v. PAPP seinen Vortrag halten. Über einige soziale Angelegenheiten hingegen erlaube ich mir selbst Bericht erstatten zu dürfen.

*Danksagungen; der Krieg und die Geologie;
Einladungen; Begrüssungen.*

Vor allem sei es mir gestattet, auch bei dieser Gelegenheit Sr. Durchlaucht dem Herrn Herzog Dr. NIKOLAUS VON ESZTERHÁZY den tiefgefühlten Dank unserer Gesellschaft auszusprechen für die Ausübung des ständigen

Protektorates, mit dem er dieselbe beschirmt; ferner Ihren Exzellenzen, den Herren Dr. BÉLA V. JANKOVICH, k. ung. Kultus- und Unterrichtsminister und Herrn Baron EMERICH V. GHILLÁNYI, k. ung. Ackerbauminister für die auch in dem letzten Jahre gütigst angewiesene staatliche Subvention. Wenn die Hohe Regierung diese Unterstützung eben mit Rücksicht auf die kriegerischen Zustände im Vorjahre geringer als sonst bemessen hat, so finden wir dies mit patriotischer Einsicht vollkommen verständlich; doch sei es aber gestattet zu hoffen, daß es nach Erreichung des Friedens unserer Gesellschaft wieder ermöglicht werde, an den kulturellen Bestrebungen unseres Vaterlandes womöglich in noch erhöhterem Maße teilnehmen zu dürfen.

Wenn nun die daheimgebliebene kleinere Hälfte unserer Geologen sich gegenwärtig auch mit geringeren Leistungen begnügen muß, so könnte ich mir andererseits doch recht gut vorstellen, daß auch die nichtkombatanten Kollegen in gegebenen Fällen und Fragen unsere tapfere Armee zu unterstützen im Stande wären; eventuell durch fachgemäße Beurteilung der Bodenverhältnisse und der Erwägung der hieraus resultierenden Vorteile, durch ein vorhergehendes Studium von geologischen Karten und sonstigen Behelfen, sowie auch auf Grund von örtlicher Inaugenscheinahme; ferner eventuell bei der Auswahl und Errichtung von Lagern, oder aber, wenn es sich darum handeln würde an Stelle von ungesunden Brunnen in kürzester Zeit Stellen für neue Brunnen mit gutem Trinkwasser ausfindig zu machen; ebenso auch bei rasch vorzunehmender Tracierung und Anlage von Wegen und Bahnen, anläßlich von zu diesen Zwecken zu beschaffenden besten und raschest zu erreichenden Schottermaterialies u. s. w. Die Mitwirkung des Geologen in dem gegenwärtigen gigantischen Ringen wäre übrigens nicht der erste Fall, da Japan bereits vor 10 Jahren in seinem Kriege mit Rußland in der Mandschurei Geologen zu Diensten im Felde verwendet hat.

Zu den unserer Gesellschaft zugekommenen Einladungen übergehend, erwähne ich vor allem der kalendarischen Reihenfolge gemäß, daß uns von Seite des 6. i n t e r n a t i o n a l e n Kongresses für Berg- und Hüttenwesen, angewandte Mechanik und praktische Geologie zu seiner für den 12—17. Juli 1915 in London geplanten Session eine Einladung zugekommen ist. Ich selbst hatte bereits alle Schritte getan, um mich an demselben persönlich zu beteiligen und eventuell gleichzeitig auch unsere Gesellschaft zu vertreten; der Ausbruch des Weltkrieges läßt aber nun die Abhaltung dieses gewiß vielversprechenden Kongresses fraglich erscheinen, infolgedessen diese Angelegenheit für uns gegenstandslos geworden ist.

Ferner kann ich der geehrten Hauptversammlung melden, daß ebenfalls zufolge der kriegerischen Verhältnisse und voraussichtlichem Mangel an Teilnahme die nach Nagyszeben für Ende August d. J. einberufene

Wanderversammlung der Ungarischen Naturforscher und Ärzte auf spätere Zeit verschoben wurde.

Wahrhaftig erhebend war dagegen die solenne Abhaltung der Jubiläums-Hauptversammlung des Ungarischen Turisten-Vereines, anlässlich seines 25-jährigen Bestandes, zu welcher auch unsere Gesellschaft eingeladen wurde. In Erinnerung an den selten genußreichen Verlauf dieser auch durch die Zahl der Erschienenen imposanten Versammlung, auf welcher ich mit unserem ersten Sekretär dr. KARL PAPP erschienen war und woselbst ich im Namen der Ung. Geologischen Gesellschaft den verehrten Turisten-Verein auch mit einer Ansprache zu begrüßen die Ehre hatte, kam ich nicht umhin nochmals den Präsidenten des genannten Vereines, unser geehrtes Mitglied Herrn Dr. GUSTAV THIRRING, auf das aufrichtigste zu beglückwünschen, daß es ihm gelungen ist, anlässlich dieser Versammlung den Landesverband sämtlicher heimischer Turisten-Vereine in geschickter und sicherer Weise anzubahnen und zu verwirklichen.

Freudigst verzeichne ich ferner, daß die Ung. Geologische Gesellschaft am 22. Dezember v. J. ihr hochverehrtes Ehrenmitglied Herrn Dr. ANDOR SEMSEY VON SEMSE anlässlich seines 81. Geburtstages in Tátrazéplak im Wege einer Adresse begrüßte, worauf von Seite des allseits hochgeschätzten Jubilars ein in warmen Dankesworten gehaltenes Antwortschreiben eingetroffen ist.

*Über das Ableben EDUARD SUESS',
VINZENZ WARTHA und OTTO HERMAN.*

Im nun bevorstehenden zweiten Abschnitte meiner Vorlage, geehrte Hauptversammlung, muß ich leider traurige Erinnerungen wecken, da unsere Gesellschaft im abgelaufenen Jahre drei hochverdiente Mitglieder durch den Tod verloren hat.

Am 26. April schied EDUARD SUESS, unser weitberühmtes Ehrenmitglied aus der Reihe der Lebenden. Es waren dem Verewigten, dem einstigen hochverdienten Professor der Geologie an der Universität in Wien, nachdem er vor ungefähr 10 Jahren in den Ruhestand getreten war, 83 Lebensjahre beschieden. Seinem letzten Wunsche gemäß wurde seine sterbliche Hülle in Márcfalva im Komitate Sopron zur ewigen Ruhe bestattet, bei welchem Anlasse ich im Auftrage des Ausschusses unserer Gesellschaft erschienen bin und an seinem Grabe in Begleitung von einigen Abschiedsworten den Kranz der Gesellschaft niederlegte. EDUARD SUESS war durch Jahrzehnte hindurch der unerreichte, poetisch angehauchte Meister auf dem Gebiete der Geologie, dessen Ausfall die Wissenschaft noch lange Zeit hindurch schmerzlich vermissen wird. Nicht uninteressant ist es, daß EDUARD SUESS außer seinen streng wissenschaftlichen Werken auch noch mehrere gelungene Novellen und Zeitbilder geschrieben hat, in welchen er seiner warmempfundenen Sympathie Ungarn gegenüber Ausdruck ver-

lich. Über den Verlauf seines außerordentlich inhaltsreichen Lebens wird noch während dieser Versammlung unser Ehrenmitglied LUDWIG VON LÓCZY seine Gedenkrede halten.

Am 20. Juli ist ferner Dr. VINZENZ WARTHA, Professor an der Technischen Hochschule in Budapest, nach schwerer und langwieriger Krankheit in seinem 71. Lebensjahre verstorben. Der Verewigte gehörte seit dem Jahre 1868 dem Verbands unserer Gesellschaft an, zu deren ordentlichem Mitgliede ihn damals weil. JOSEF VON SZABÓ in Vorschlag gebracht hat. Als ausgezeichneter Chemiker und Technologe war seine Tätigkeit eine eminent richtungweisende. In seinem in ununterbrochener Arbeit verbrachten und an hervorragenden Resultaten reichen Leben hat derselbe forschend und belehrend sehr viel zur Hebung und Ausgestaltung der nationalökonomischen Verhältnisse unseres Vaterlandes beigetragen. Nahezu durch ein halbes Jahrhundert treffen wir seinen Namen nicht nur häufig auf dem Gebiete der allgemeinen Naturwissenschaften, sondern auch so ziemlich in jedem Zweige der Industrie, sowie auch im Rahmen von verschiedenen Wohlfahrtseinrichtungen. Man war gewohnt Professor WARTHA stets an der Tête marschieren zu sehen. Wenn aber der nun Heimgegangene in den letzten Jahren seines tatenreichen Lebens, mit dem Stachel eines unheilbaren Leidens im Herzen, auch gezwungen war, vom Schauplatze seines Wirkens abzutreten, so glaube ich dennoch annehmen zu dürfen, daß ihm das Bewußtsein, die Aufgaben seines Lebens treu erfüllt zu haben, eine wohltuende Beruhigung verschafft haben mag. Sein nicht genug hoch zu schätzendes Verdienst gipfelt ganz besonders auch noch darin, daß er eine volle Generation von ungarischen Technologen erzogen und auf diese Weise für die notwendige Succrescenz reichlich gesorgt hat.

Jedoch hat sich VINZENZ WARTHA nicht nur als gewissermaßen erster moderner ungarischer Technologe unvergängliche Verdienste erworben, sondern sich außerdem auch noch in anderen verschiedenen Richtungen erfolgreich betätigt. Er hatte für alles offene Augen, wo immer es etwas zu beobachten gab. Dieser sein lebhafter und auch den übrigen Zweigen der Naturwissenschaften zuneigender Sinn brachte ihn, den einstigen Schüler des seinerzeit berühmten Züricher Professors ESCHER VON DER LINTH mitunter auch unserer Wissenschaft näher. Ja es war ihm in der ersten Zeit seiner Professur an der kön. ung. Technischen Hochschule sogar einmal vergönnt gewesen — was in unserem Kreise besonders aufgezeichnet zu werden verdient — interimistisch die Mineralogie und auch die Geologie zu substituieren. Doch bezeugte er auch sonst reges Interesse für mineralogische Forschungen, so untersuchte er z. B. chemisch die verwickelte Gruppe des Serpentin und der Chlorite; ferner war er es, der im Ofener Gebirge das Vorkommen des Fluorites entdeckte; auch war er der erste, der den in Westungarn gefallenen subaerischen Staub einer näheren Prüfung

unterzog u. m. dgl., mit einem Worte es entging selbst auf benachbarten Gebieten kaum etwas seiner Aufmerksamkeit. Die Entdeckung irgend einer Sache, oder die Klärung eines Problemcs versetzte sein für Edles und Gutes leicht aufflammendes Wesen stets in helle Freude.

Seiner vielseitigen Verdienste werden engere Berufsgenossen, sowohl in der ung. Akademie der Wissenschaften, ferner in der kön. ung. Naturwissenschaftlichen Gesellschaft, als auch in der Vereinigung der ung. Chemiker eingehender gedenken, außerdem aber erinnern auch wir uns seiner und bewahren seiner stark anziehenden Persönlichkeit, sowie seinem um die wissenschaftliche Forschung hochverdienten Wesen ein treues Andenken! Schließlich habe ich nur noch zu vermelden, daß ich im Auftrage des geehrten Ausschusses in Begleitung einer Trauerrede den Kranz unserer Gesellschaft als sichtbares Zeichen unserer innigen Teilnahme am Grabe des Verewigten niedergelegt habe. Friede seiner Asche!

Das dritte durch den Tod aus unserer Mitte geschiedene illustre Mitglied war OTTO HERMAN, der in seinem 80. Lebensjahre als das Opfer eines Straßenunfalles und eines sich daranknüpfenden kurzen Leidens zu Budapest am 27. Dezember verstorben ist. Der Name OTTO HERMAN bedeutet einen weithin leuchtenden Stern am Firmamente der ungarischen Wissenschaft. Mit unverdrossener Unternehmungslust befaßte sich HERMAN mit verschiedenen Themen, und mit geübtem Blicke betrat er stets jene Gebiete der Wissenschaft, auf denen von allgemeinem Gesichtspunkte aus das Meiste nachzuholen war. Von Haus aus Zoologe, befaßte sich derselbe zumeist mit Fragen seiner eigenen Wissenschaft, dazwischen führte er aber mitunter auch wahrhaftig wissenschaftliche Rettungsarbeiten aus, indem er manches vor völliger Vergessenheit bewahrte. Namentlich war es die eingehende Bearbeitung der Ethnographie der ungarischen Fischerei und des ungarischen Hirtenlebens, beides in der Neuzeit niedergegangene Urbeschäftigungen der Landesbewohner. Mit der Ung. Geologischen Gesellschaft war der Verstorbene durch die Prähistorie und unsere Sektion für Höhlenkunde verbunden. Er war es, der auf grund eines in Miskolez gefundenen Steinbeiles daselbst die steinzeitliche Formation entdeckte und deren Vorhandensein trotz verschiedener gegenstelliger Behauptungen auch wissenschaftlich begründete. Aus diesem Anlasse wurde er von unserer Sektion für Höhlenkunde zu ihrem Ehrenmitgliede erkoren, eine Auszeichnung, die ihm bis an sein Lebensende wahre Freude und Genugtuung verschaffte. OTTO HERMAN's beinahe beispielloes originelles Wesen wurde unlängst in der Jahresversammlung der Höhlensektion von Dr. KOLOMAN LAMBRECHT in einer warm empfundenen Gedenkrede gewürdigt, auf die hinzuweisen es mir bei dieser Gelegenheit erlaubt sei.

Am 29. Dezember die sterblichen Reste unseres alten Freundes zu Grabe geleitend, legten wir an demselben im Namen der Ung. Geol. Gesell-

schaft einen Lorbeerkranz nieder. OTTO HERMAN, einem der feurigsten Patrioten, war es vom Schicksale nicht beschieden, den Ausgang unseres gegenwärtigen großen Kampfes zu erleben. Ehre seinem Andenken!

Nach allem diesem gestatte ich mir nun die Hauptversammlung der ung. Geologischen Gesellschaft im Jahre 1915 für eröffnet zu erklären!

* * *

Ansprache des Präsidenten an Prof Dr. L. v. Lóczy anläßlich seiner Beteiligung mit der «Szabó József»-Medaille.

Ew. Hochgeboren!

Hochverehrter Freund Dr. LUDWIG v. LÓCZY!

Hiemit beehre ich mich, Dir die freudige Mitteilung zu machen, daß der Ausschuß der Ungarischen Geologischen Gesellschaft nach eingehender Prüfung und Beratung dein über den *Balaton* abgefaßtes Werk für würdig erachtete, um mit der heuer fälligen «Szabó József» Medaille ausgezeichnet zu werden.

Dieser ausgiebige Band, welcher die Resultate der wissenschaftlichen Balaton-Forschung enthält, ist zweifelsohne ein derartig groß angelegtes, ausführliches und streng wissenschaftliches Werk, das schon für sich allein während der letzten 6 Jahre alle übrigen Produkte der ungarischen geologischen Literatur hoch überragt. Diesbezüglich gibt es unter uns keinen Meinungsunterschied. Trotzdem bin ich aber außer dieser unser aller gemeinsamen Meinung doch noch auch der Ansicht, daß diese deine Arbeit bloß ein Glied in der langen Kette deiner ganzen bisherigen wissenschaftlichen Tätigkeit bildet, an das sich in Zukunft notwendigerweise gewiß auch noch weitere Perlen angliedern werden.

Als es Dir, hochgeehrter Freund, vor nahezu 40 Jahren vergönnt war, auf der von unserem Ehrenmitgliede Gf. BÉLA SZÉCHENYI geführten Expedition die fernen Gebiete Inner-Asiens zu erschauen, sowie die von hohen Gebirgsketten umsäumten Becken zu studieren, blitzte in Dir sofort der Gedanke auf, daß diese Gegenden in vieler Beziehung den großen Alföld-Ebenen unseres Vaterlandes ähnlich seien. Dieser Gedanke gestaltete sich in Dir alsbald zur Idee aus, von deren Zauber Du dich nicht mehr befreien konntest, aber auch nicht wolltest. Indem Du dich dem Reize dieses kaum knospenden Problemes hingabst, warst Du von diesem Momente an unausgesetzt bestrebt mit Wort und Tat die Physiographie unseres karpaten-umgürteten Vaterlandes zu klären und auf moderner Grundlage aufzubauen.

Zahlreich waren deine Einzelstudien, bis Du dich endlich in die Lage versetzt fühltest, deine tiefgehenden Gedanken in die entsprechende Form

kleiden und die heimische Literatur mit deinem Balaton beschenken zu können. Meiner Meinung nach ist der «B a l a t o n» eigentlich bloß der Titel zu deinem Werke, eigentlich bloß eine Handhabe zu einer viel bedeutenderen geographischen Einheit, nämlich zu U n g a r n s G e b i e t e j e n s e i t s d e r D o n a u. Ja, hinter dem bescheidenen Schilde des Balaton liegt eigentlich versteckt die geologische Schilderung des ganzen Gebietes jenseits der Donau oder jenes Teiles des großen pannonischen Beckens, welcher über den tiefer gelegenen pleistozänen Boden des großen Alföldes erhoben, daher besser zugänglich und für eine bahnbrechende, monographische Behandlung am geeignetesten erschien.

Dies ersieht man heute wohl recht deutlich, jedermann hält deine geophysikalische Schilderung der Umgebung des Balaton für sehr natürlich, und die daraus gezogenen logischen Schlüsse für sich beinahe von selbst ergebend, — jedoch ist hiebei wohl zu bemerken, hochgeehrte Hauptversammlung, daß die Disposition zu einem derartig großzügigen Thema, sowie dessen Ausarbeitung in allen seinen Details bloß von einem berufenen Meister herkommen konnte.

Empfange nach dieser kurzen Begründung, Ew. Hochgeboren und hochverehrter Freund für diese deine monumentale Leistung den anerkennenden Dank der Ung. Geologischen Gesellschaft, ebenso wie auch hiefür als sichtbares Zeichen: die «SZABÓ JÓZSEF» Medaille.

A MAGYARHONI FÖLDTANI TÁRSULAT

tisztviselői

az 1913—1915. évi időközben.

FUNKTIONÄRE DER UNGARISCHEN GEOLOGISCHEN GESELLSCHAFT.

Elnök (Präsident): SCHAFARZIK FERENC dr., m. kir. bányatanácsos, a kir. Józsefműegyetemen az ásvány-földtan ny. r. tanára, a hadi díszítményű katonai érdemkereszt tulajdonosa, a Magy. Tud. Akadémia levelező tagja, Bosznia-Hercegovina bányászati szaktanácsának tagja.

Másodelnök (Vizepräsident): IGLÓI SZONTAGH TAMÁS dr., királyi tanácsos és m. kir. bányatanácsos, a m. kir. Földtani Intézet aligazgatója.

Első titkár (I. Sekretär): PAPP KÁROLY dr., m. kir. osztálygeológus.

Másodtitkár (II. Sekretär): MAROS IMRE, m. kir. I. oszt. geológus.

Pénztáros (Kassier): ASCHER ANTAL, műegyetemi kvesztor.

A Barlangkutató Szakosztály tisztviselői.

Funktionäre der Fachsektion für Höhlenkunde.

Elnök (Präsident): LENHOSSÉK MIHÁLY dr., m. kir. udvari tanácsos, egyetemi ny. r. tanár, a Magyar Tudományos Akadémia r. tagja.

Alelnök (Vizepräsident): BELLA LAJOS, nyug. főreáliskolai igazgató.

Titkár (Sekretär): KADIĆ OTTOKÁR dr., m. kir. osztálygeológus.

A választmány tagjai (Ausschußmitglieder)

I. A Magyarországon lakó tiszteletbeli tagok:

(In Ungarn wohnhafte Ehrenmitglieder.)

1. ILOSVAY LAJOS dr., m. kir. vallás- és közoktatásügyi államtitkár, a Lipóttrend lovagja, m. kir. udvari tanácsos, országgyűlési képviselő, a M. Tud. Akadémia r. tagja és a királyi magyar Természettudományi Társulat elnöke; a Magyarhoni Földtani Társulat örökítő tagja.
2. PALLINI INKEY BÉLA földbirtokos, a Magyar Tudományos Akadémia levelezős a Magyarhoni Földtani Társulat pártoló tagja.
3. PUSZTASZENTGYÖRGYI és TETÉTLÉNYI DARÁNYI IGNÁC dr., v. b. t. t., nyug. m. kir. földművelésügyi miniszter, országgyűlési képviselő és a Magyar Gazdaszövetség elnöke

4. KOCH ANTAL dr., tudomány-egyetemi nyug. tanár, a M. T. Akadémia rendes tagja, a Geological Society of London kültagja.
5. KRENNER J. SÁNDOR dr., m. kir. udvari tanácsos, tud. egyetemi ny. r. tanár és nemzeti múzeumi osztályigazgató, a M. T. Akadémia rendes tagja.
6. LÓCZI LÓCZY LAJOS dr., tud. egyetemi ny. r. tanár s a magyar kir. Földtani Intézet igazgatója; a Magy. Tud. Akadémia rendes tagja, és a Magyar Földrajzi Társaság tb. elnöke; a román királyi Koronarend II. oszt. lovagja.
7. TELEGGI ROTH LAJOS, m. k. főbányatanácsos, földtani intézeti nyug. főgeológus. az osztrák császári Vaskoronarend III. osztályú lovagja.
8. SEMSEI SEMSEY ANDOR dr., a Szent István-rend középkeresztese, főrendiházi tag, nagybirtokos, a m. kir. Földtani Intézet tb. igazgatója.
9. SÁRVÁRI és FELSŐVIDÉKI gróf SZÉCHENYI BÉLA, v. b. t. t., főrendházi tag, nagybirtokos, m. kir. koronaőr, s a Magyarhoni Földtani Társulat pártoló tagja.

II. Választott tagok.

(Gewählte Mitglieder.)

1. EMSZT KÁLMÁN dr., m. k. osztálygeológus és vegyész.
 2. FRANZENAU ÁGOSTON dr., nemzeti múzeumi igazgatóőr, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.
 3. HORUSITZKY HENRIK, m. kir. agro-főgeológus.
 4. KORMOS TIVADAR dr., egyetemi magántanár, m. kir. I. osztályú geológus.
 5. LIFFA AURÉL dr., műegyetemi magántanár, m. k. osztálygeológus.
 6. LÓRENTHEY IMRE dr., egyetemi ny. r. tanár, a M. T. Akad. levelező és a Magyarhoni Földtani Társulat örökítő tagja.
 7. MAURITZ BÉLA dr., kir. József-műegyetemi magántanár, a tudományegyetemen az ásvány- s kőzettan ny. rk. tanára, a M. Tud. Akadémia levelező tagja.
 8. PÁLFY MÓR dr., m. kir. főgeológus, a M. Tud. Akadémia levelező tagja.
 9. SCHRÉTER ZOLTÁN dr., okl. középiskolai tanár, m. k. geológus, a Magyarhoni Földtani Társulat örökítő tagja.
 10. TIMKÓ IMRE, m. kir. főgeológus.
 11. TREITZ PÉTER, m. kir. agro-főgeológus.
 12. ZIMÁNYI KÁROLY dr., nemzeti múzeumi őr, a M. Tud. Akadémia levelező s a Magyarhoni Földtani Társulat örökítő tagja.
-

A SZABÓ JÓZSEF-EMLEKÉREMMELEL KITÜNTETETT MUNKÁK JEGYZÉKE.

VERZEICHNIS DER MIT DER SZABÓ-MEDAILLE AUSGEZEICHNETEN ARBEITEN.

1900. I. Adatok az Izavölgy felső szakasza geológiai viszonyainak ismeretéhez, különös tekintettel az ottani petroleumtartalóműlerakodásokra.
II. A háromszékmegyei Sósmező és környékének geológiai viszonyai, különös tekintettel az ottani petroleumtartalóműlerakodásokra.
Mindkettőt írta BÖCKH JÁNOS. Megjelent a m. kir. Földtani Intézet Évkönyvének XI. és XII. kötetében, Budapesten 1894 és 1895-ben. (Arbeiten J. Böckh's über ungarische Petroleumgebiete).
1903. Die Geologie des Tátragebirges. I. Einleitung und stratigraphischer Teil. II. Tektonik des Tátragebirges. Írta dr. UHLIG VIKTOR. Megjelent a Denkschriften der mathematisch-naturwissenschaftlichen Klasse der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien LXIV. és LXVIII. kötetében. Wienben 1897 és 1900-ban.
1906. I. A szovátai meleg és forró konyhasósvakról, mint természetes hőakkumulátorokról.
II. Meleg sósvakok és hőakkumulátorok előállításáról.
Mindkettőt írta KALECSINSZKY SÁNDOR. Megjelent a Földtani Közlöny XXXI. kötetében, Budapesten 1901-ban. (Abhandlungen A. KALECSINSZKY's über die heissen Kochsalzseen von Szováta in Siebenbürgen).
1909. Die Kreide (Hypersenon-) Fauna des Peterwardener (Pétervárader) Gebirges (Fruska-Gora).
Írta dr. PETHŐ GYULA. Megjelent a Palaeontographica LIII. kötetében, Stuttgart, 1906-ban.
1912. Az Erdélyrészi Érchegység bányáinak földtani viszonyai és ércfelérei.
Írta dr. PÁLFY MÓR. Megjelent a m. k. Földtani Intézet Évkönyvének XVIII. kötetében, Budapesten, 1911-ben. (Montangeologische Arbeit M. PÁLFY's über das siebenbürgische Erzgebirge).
1915. A Balaton környékének geológiai képződményei és ezeknek vidékek szerinti telepedése. Írta: LÓCZI LÓCZY LAJOS dr.
Megjelent a Balaton Tudományos Tanulmányozásának Eredményei c. munka I. kötetének 1. részében, az 1—320. oldalon 15. táblával és 327 szövegi ábrával, Budapest 1913.
-

A „Földtani Közlöny“ havi folyóirat Magyarország földtani, ásványtani és őslénytani megismertetésére s a földtani ismeretek terjesztésére. Megjelenik havonként öt ívnyi tartalommal. A Magyarhoni Földtani Társulat rendes tagjai 10 K évi tagsági díj fejében kapják. Előfizetési ára egész évre 10 K.

A díjak a Társulat titkárságának (Budapest, VII., Stefánia-út 14.) küldendők be.

A Magyarhoni Földtani Társulat 1850-ben alakult tudományos egyesület, amelynek célja a geológiának és rokontudományainak művelése és terjesztése. Tagjaink a társulattól oklevelet kapnak, amelynek alapján magukat a Magyarhoni Földtani Társulat rendes, (örökítő, pártoló) tagjainak nevezhetik; részt vehetnek összes szakülésünkön és évi közgyűlésünkön. Tagjainknak a tagsági díj fejében küldjük a Földtani Közlöny 12 füzetét, s a m. kir. Földtani Intézettel kötött szerződésünk alapján ezen intézet nagybecsű Évkönyveit, Évi Jelentéseit és Népszerű Kiadványait, évenként körülbelül 30 korona értékben. Osszes kiadványaink magyarul s ezenkívül német, francia vagy angol fordításban jelennek meg.

Rendes tagjaink évenként 10 korona tagsági díjat, s a belépéskor 4 koronát fizetnek az oklevélért. Azonban személyek 200 kor. lefizetésével — mint örökítő tagok; — míg hivatalok intézetek, testületek vagy vállalatok 400 koronával — mint pártoló tagok — egyszersmindenkorra is leróhatják tagsági kötelezettségüket.

Die Ungarische Geologische Gesellschaft ist ein 1850. gegründeter wissenschaftlicher Verein, dessen Zweck die Pflege und Verbreitung der Geologie und ihrer verwandten Wissenschaften ist. Die Mitglieder erhalten von der Gesellschaft ein Diplom, welches sie berechtigt den Titel «ordentliches (gründendes, unterstützendes) Mitglied der Ungarischen Geologischen Gesellschaft» zu gebrauchen; auch können die Mitglieder an den Fachsitzungen und der jährlichen Generalversammlung teilnehmen. Für den Mitgliedsbeitrag erhalten die Mitglieder jährlich einen Band (12 Hefte) des Földtani Közlöny und infolge einer Vereinbarung mit der kgl. ungar. geol. Reichsanstalt auch die Jahrbücher, Jahresberichte und die Populären Schriften dieser Anstalt, in einem Werte von etwa 30 Kronen. Sämtliche Publikationen erscheinen in ungarischer Sprache, ausserdem in deutscher, französischer oder englischer Übersetzung.

Ordentliche Mitglieder entrichten jährlich einen Mitgliedsbeitrag von 10 K und beim Eintritt eine Diplomtaxe von 4 K. Private können jedoch als gründende Mitglieder durch Einzahlen von 200 K, Ämter, Korporationen, Anstalten oder Unternehmungen aber als unterstützende Mitglieder durch Entrichten einer Summe von 400 K ihren Verpflichtungen ein für allemal nachkommen.